

ДВОТИЖНЕВИК.

ЗМІСТ: 1) Наші завдання. 2) Алекс. Ковалевський: Криза інтелігенції. 3) Агроном Ф. Хижняк: Аграрна проблема на Україні, ч. I. 4) Всеволод Розумовський: Російська проблема. 5) I. Сапіга: Де-кілки уваг на економічні теми. 6) П. Пилипчук: Огляди: а) Нарис світової політики; б) Нарис внутрішньої політики. 7) I. С.: Нарис економічного життя. 8) Місцеллянеа.

Наші завдання.

Українська громадскість має за собою тернистий шлях. Ідеали національної окремішности вона висунула ще на початку XIX століття. В часи найчорнішої реакції вс на піднесла свій голос в оборону національної культури, що нищилася без жалю московськими культуртрегерами на Україні. Захищаючи права українського народу на свою самобутність—мову, звичаї, побут—наша громадскість мусила мимоволі зупинитися над минулим своєї країни, мусила перенести свою увагу на політичні питання, а, в звязку з цим, на питання державної незалежности України.

Ці питання не були чужі для української громадської думки минулого століття: Політика, кирило-методієвці, Куліш, Шевченко, Драгоманів — всі в більшій або меншій мірі торкалися їх. Але була тоді громадскість наша дуже слабою,—й, зрозуміло, дуже неясною виглядала й сама ідея державної незалежности. До того ж реальне життя вимагало не абстракцій, а живого діла, такого діла, яке могло б вирятувати народні маси від денационалізації, від розкладу й повного занепаду.

Десятиліття йшли... Й шерехи громадскости, не дивлячися на гніт, утиски, карі—збільшувалися непохитно, а разом з цим збільшувалася амплітуда національного руху.

Громадскість став сильнішою в середині, набирає більшої опірної сили зо-вн і більшого розмаху в своїй практичній роботі. Й вже напередодні світової війни повстають на Україні цілі громадські групи, що підносять гасло державної незалежности, як своє кондіцію сіне ква нон.

Револуція вирішує сумніви, які ще були у українського громадянства. З ваганнями й хитаннями воно, зрештою, переймає ідею незалежности. Переймає твердо й протягом трьох років послідовно переводить боротьбу в імя її конешної перемоги.

Маючи традицію що до розв'язання національної проблеми, українська громадскість цілком була невідготовлена до вирішення тих соціальних питань, які з надзвичайною силою поставлені були революцією на порядок денний. Для цього не мала ні знання, ні досвіду. Не мала готової відповіді. Й тому вибрала найлекший спосіб перенести соціальні рецепти з Росії на український ґрунт. Це не могло не спричинитися до анархії, бо народні маси, національно-невиховані й несвідомі, центр ваги добачали в менті соціальному, а не національному.

Країна запалала—нищилося багатство народне, руйнувалася основна підвалина його державности. Забуяла демагогія, що винесла на поверхню життя українські соціалістичні партії, а потім—їх коштом—комуністичні, антинаціональні чинники.

Повстало різне питання про нашу май-

бутність: чи продовжувати надалі соціалістичні експерименти й відмовитися від національної свободи; чи піднести високо стяг боротьби за державність і одкинути соціальні шукання.

Для поступової громадськості відповідь була одна: необхідно в найпершу чергу забезпечити свою державність. Необхідно йти не за течією, а проти неї. Для комуністів також були ясні завдання: тільки в гвалтовному здійсненні соціалістичних гасел вони могли знайти своє виправдання. Й, зрозуміла річ, що українські соціалісти, які, лишаючись в середині, намагалися досягнути першого ціною проклятування другого, не в стані будуть ні побороти анархії, ні перевести послідовної боротьби з комуністичними експериментами.

Правительство Винниченка з соціалізацією, пратительство Голубовича з соціалізацією й Берестейським договором, правительство Чеховського з соціалізацією й повною анархією, правительство Мартоса з соціалізацією й війною на всіх фронтах, правительство Мазепи з соціалізацією й державною катастрофою—ось той хрестний шлях, що мусіла перейти українська громадскість. Ось та політична атмосфера, в якій вона примушена була не тільки жити, а й розвиватися. Так, крайности українських лівих груп стверджували основну ідею, що усвідомлена була нашою громадскістю ще на початку революції. Цією ідеєю був парламентаризм. Єдність Верховної влади; Правительство, одповідальне перед народом; нарід, який висловлює свою суверенну волю в парламенті; порядкування державою на підставі сталих законів; розмежування різних компетенцій, оформлене в певній конституції; широкі соціальні реформи, як основа народнього господарства ет цетера—ось той політичний програм, що став програмом цілої нашої громадськості. Кажемо цілої, бо навіть соціалістичні верстви зрештою прийняли його, як підвалину української державности.

В цьому мусить полягати найбільше задоволення нашої громадськості й тих політичних груп, які залишалися протягом всього часу при центрі, які пережили й Рівне, й Тарнопіль і Кам'янець-Подільський, які перенесли всякі переслідування й—навіть—террор. Рік зусиль не загинув безслідно, й їхні принципи не тільки не загубили в свєй внутрішній силі, а ще й набрали великого реального значіння.

Є ще одна причина для задоволення: допомагаючи в боротьбі за державність зовні й борючися з шкідливими методами в середині,—основне ядро української громадськості

стоїть, як і десять років тому, при народній справі. Ні свої особисті, ні свої партійні цілі воно не поставило вище інтересів державних. Не полишало державного центра ні в хвилини національного піднесення, ні в часи неволі. Вчорашні куміри—Винниченко, Грушевський—в таборі народніх ворогів. Авдієшки, Витики, Касяненки, Лізанівські, Степаненки, Христюки, Шаповали, Шраги—всі, хто ще вчора стояв у влади—сьогодня зрадив тому ділу, якому громадскість була вірна навіть за часи їхнього панування. Бо не міняв принципів, як рукавичок.

Терпистий шлях консолідації співзвучних елементів і одночасного переведення боротьби за свої принципи в головному перейдено.

Але нині, як ніколи раніш, турбує майбутнє нації. Доля трьохлітньої боротьби за державну незалежність. Отже, знайдено правдиві політичні засади. Чи це все?

Безперечно, ні.

І коли першим завданням нашого органу являється збереження здобутків громадської думки останнього року, як і всіх великих завойовань національної революції,—другим є негайне переведення їх в життя. Скасування Директорії, опублікування конституції, скликання передпарляменту, об'єднання урядової праці, упорядкування внутрішнього життя у всіх його сферах, ясність зовнішньої політики—від цього українські демократичні партії, українська громадскість, не одмовиться ні за яку ціну. Третім завданням нашим має бути теоретичне угрунтовання цих програмових засад. Ми не можемо пройти повз урядової політики, причому згори зазначаємо, що торкатимось не тільки її добрих рис, а ще в більшій мірі—негативних сторін. Торкнемося також того психологічного процесу, що відбувається в нашому громадянстві. Дезорієнтація, розбиття сил, шукання—все це обговоримо на шпальтах нашого двотижневика, бо надаємо величезне значіння зоровій громадськості, як творчому елементу всякої державности.

Непохітно віруючи в конешний успіх ідеї народнього визволення, цінуючи й зберегаючи здобуте, домагаючись всього того, що мусить забезпечити нашу остаточну перемогу—ми приступаємо до своєї одповідальної праці.

=====

АЛЕКСАНДЕР КОВАЛЕВСЬКИЙ.

Криза української інтелігенції.

Наша інтелігенція переживав глибоку кризу. В її ідеології зайшли радикальні зміни-й вона, по волі, ніби оглядаючись на перейдене, ніби не осмілюючись поставити всіх точок над „і“, ніби не зважаючись спалити те, чому вклонялася, — піддає ревізії де-які засадничі питання нашого національно-державного життя.

Процес переоцінки цінностей мусів, розуміється, наступити, але — на мою гадку — наступити пізніше, коли ми розв'язали-б найістотніші проблеми, які становить перед нами життя, а в найпершу чергу — проблему державної незалежності. Або — противно — коли-б саме життя вирішило цю проблему в такий спосіб, що необхідно було-б відшукати причини нашого неуспіху, нашого програння народньої справи.

Нині, коли ревуть гармати, коли йде завзята бійка на цілому фронті державної незалежності, коли сіється навколо смерть, коли-правдиво чи неправдиво — певний національний центр провадить всю державну справу, коли, нарешті, від зусиль цього центру, опертих на зусилля ширших кол українського народу, в тому числі й інтелігенції, залежить доля нашої країни — переоцінювати цінності не на часі, а ще більше не на часі зводить всякі рахунки.

Проте, лишається фактом, що певні групи з інтелігенції розпочали дискусію над питаннями нашого минулого, сучасного й майбутнього; причому виявилось повне розходження в цілях і методах боротьби за українську державність.

Таке розходження повинно було повстати, бо наша інтелігенція загубила ту провідну ідею, в ім'я якої провадилася й провадиться зараз боротьба.

Попередня генерація інтелігенції мало залишила в спадщину ідей, якими, можна було-б аргументувати той державний світогляд, що витворився в процесі революції. А, найголовніше, з чого могла-б впливати з залізною консеквенцією ідея державної незалежності, а — значить — що виховувало-б громадську думку в певному політично-державному напрямку.

Ідеї Драгоманова, Євангеліє сучасної інтелігенції, одкидають ідею незалежності. Не кажучи вже про те, що й практика життя йшла в напрямку далеко не самостійницькому.

Наша інтелігенція виховувалася в світлі принципів, ворожих державній незалежності. Вона не відчувала необхідності боротьби в ім'я цієї ідеї. Противно, находячись під впливом космополітичних гасол, характеристичних для російської політичної думки, а, значить, превалювання соціального над національним, — вона рішуче одкидала

ідею державної незалежності, ідею національної виключності, як контрреволюційну й недемократичну.

Проте життя вимагало проголошення цього принципу. Це було зроблено... Але чи з проголошенням тих чи інших засад — змінюється так, відразу, ґрунтовно, психологія нації, кляси, інтелігенції? Розуміється, ні!... Інтелігенція приймає їх, як реальну конешність, як певний стан, який може привести й до повної перемоги ідеї державного суверенітета, але й до його повної ліквідації. В залежності від обставин і сили нації.

Так само, й інтелігенція наша лехко й ніби твердо приняла засаду української державної незалежності. Зо-вні... А в середині — тут лишалося багацько сумнівів, недовірря, вагання, які — рано чи пізно — мусили вибухнути з великою силою, надто в період поразки державности, вибухнути й вилятися в форму переоцінки цінностей, в форму шукання тих стежок, що мусили-б — ціною компромісів і уступок — привести до задержання деяких здобутків, яка принесла національна революція.

Зрозуміла річ, що в процесі боротьби повстає психологічна втома яка дає в наслідок певну психічну реакцію. Й ця реакція має своїм об'єктом те, що не виправдало надій, мрій, стремлень, що викликало втому. В процесі боротьби за українську незалежність витворювалися ті чи інші форми державности, певна структура державности. Вона могла перемогти, утриматися й усунути психічний надрив інтелігенції. Але вона могла й не утриматися, не перемогти, дістати значні поразки-й тоді вона не тільки не усює цього психічного надрива, а сама стає його об'єктом.

Думка інтелігенції тоді йде в такому напрямку: причинами поразки є певні форми державности, які не відповідають реальним відносинам сил, що створилися в країні, не відповідають справжнім бажанням народним, справжнім цілям нації. А раз так — значить ці форми треба знищити й прийняти те, що відповідає ідеалові народніх мас.

І тут повстають два цікавих менти...

По-перше, раз думка інтелігенції приходить до висновку, що певні форми державности потрібно в ім'я забезпечення самої державности знищити, то, очевидно, потрібно дати якісь нові форми, ліпші від тих, які нищаться.

Що-ж спостерігається? А те, що інтелігенція не може дати нових форм, до того-ж ліпших форм державности. Виявляється, що вона щось мала в своїй негативній оцінці й нічого — в оцінці позитивній.

Наступає розходження... Кожне політично-соціальне групування висює свою концепцію державности, як своє ультіма ратіо... Тільки моя

концепція є правдива й тільки вона відповідає реальним потребам країни. Її раз повстають різні концепції — вони неминуче мусять поміж себе вступити в боротьбу, а раз вступає в боротьбу декілька політично — державних концепцій, з яких кожна з окрема відповідає дійсним стремлінням народу, — очевидно, в них не має правди, принаймні, в усі правди й цю правду треба шукати десь по середині. А тоді також очевидно, що ті, хто шукає цієї середини або йдуть нею, мають право й не числитися особливо з проголошеними правдами, продовжуючи йти середнім шляхом, шляхом тої державности, яка повстала з волі народньої й за яку цей самий нарід боровся й бореться.

По-друге... Те чи інше політичне угруповання, що має свою правду, вірить в неї, прагне до її здійснення — воно повинно цю правду проголошувати й за неї боротися. Щоб активно поборювати негативну форму державности, необхідно активно обстоювати свої принципи державности. Де й як?... Там, де існує та форма державности, яка визнається негативною. В такий спосіб, щоб активне поборювання негативних сторін державности не нищило самої державности, не заважало боротьбі за цю державність.

Конкретно кажучи — коли та форма державности, що нині існує й бореться за своє право на Україні, — не визнається правдою народу нашого, то необхідно поставити на її місце свою правду, але поставити так, щоб політично — державний центр не розвалювався, щоб він продовжував існувати, а значить, щоб не розвалювалася й продовжувала існувати сама боротьба за українську державність. Бо не буде центра — не може й бути й „правди“, тої правди, яку вишукала, виболіла та чи інша група інтелігенції. Не може бути самої державности, в ім'я якої ці групи шукають своєї правди.

Тоді — лишаться самі форми — може й гарні, але без змісту, тоді нічого не лишиться, окрім голого теоретизування, окрім розбіжності думок. Тоді не може бути й переоцінки цінностей, бо основної цінності: боротьби за певну — може й недоцільну — форму державности — також не буде...

Наша інтелігенція, надто та її частина, яка перебуває зараз під пресією психичної втоми — робить одну й то велику помилку: вона уходить, а не залишається... Не згоджуючись з тою формою державности, яка витворилася в силу тих чи інших обставин за останні роки на Україні, — вона почала уходити: за кордон, на еміграцію й навіть, що ще гірше — до ворогів нашої державности, в сяк ої державности: радянської, гетьманської, парламентарно-демократичної... Вона забуває, що та чи інша форма державности являється вислідом боротьби протилежних принципів й не

може ніколи бути вислідом тільки певних ідей, певних цілей. Її коли та форма державности, яка існувала або існує наближається до ідеології якої-небудь одної класи суспільности й є далекою від інших класів, то через те, що цих останніх класів не було, а коли вони й були, то не боролися за свої інтереси.

Українська інтелігенція завжди була пасивною. Вся її активність полягала в абстрактних бажаннях. Вона активно бажала, залишаючись пасивною в боротьбі за ці бажання. Цю рису, придбану за часи невільництва, вона пронесла й через всю революцію. Хтїти, активно боронити свої принципи — вона не уміла й не уміє. Бо не уміла й не вміє жертвувати, віддаватися з самопопсятою тій справі, в ім'я якої бажало... Щось здобувати — не уходити, а залишатися — боротися й жертвувати...

Її коли інтелігенція не могла боротися — мусило повстати те, за що боролися класи — робітництво й селянство. А те, що ці класи вибороли, мусило наближатися до них, до їхньої ідеології. Прийдуть інші класи, що боротимуться в ім'я своїх принципів — повстане щось середнє, що було-б рівноділюючою різних класових устремлінь.

Проте, треба прийти, а не уходити: лишатися, а не шукати...

Для кожної нації ухор культурних сил є великим нещастям. Для нації, яка пробуває в стані боротьби за свою незалежність — напівпрограням справи. Вона мусить на це звернути свою увагу, мусить шукати причин цього явища, щось зараяти...

Безперечно, маємо перед собою факт нечуваного впливу нашої інтелігенції, її ухилення від справи визволення свого народу й перенесення боротьби за це визволення на еміграційний ґрунт.

На великий жаль, мусимо визнати, що в цьому сумному явищу не спостерігаємо ідеологічних мотивів. Це не вплив, а втікання інтелігенції, втікання від небезпеки, від неясних перспектив, від кепських умов існування.

Її те, що така інтелігенція політикує, з взяттям нападає на те, чому сама ще вчора служила, переоцінює цінности, навіть переходить в ворожий табор — все це свідчить про глибоку кризу, що охопила нашу інтелігенцію, кризу її переживань, її думання, а також про її диференціацію, в процесі якої лишиться основне, здорове ядро інтелігенції, те ядро, яке завжди було з народом, жило для народу й нині лишиться при народі. Яке звязано буде з ліпшими традиціями попередників і яке зможе знайти щось високе й в тому, що переживається зараз, передати це послідуючим поколінням також в формі традиції, й не тільки такої, за яку вони — як думає багатько де-кого з інтелігенції — проклинатимуть, а — сміло думаю — й благосла-

влятимуть. Тих хто цю традицію витворив і за неї боровся.

Я особисто надаю велике значіння процесові диференціації нашої інтелігенції. Доба єдиної національної кооперції, яка тягнулася протягом нашого співжиття з російською державою, скінчилася й скінчилася назавжди. Ця „єдиність“ могла повстати лише в обставинах національного й соціального рабства, коли мусів існувати єдиний національний фронт, бо не було різко відзначених класів. Себ-то—коли в своїх соціальних стремліннях наші буржуазні, хліборобські й пролетарські верстви йшли разом з відповідними російськими класами, або вірніше—зливалися з ними цілковито, а в національних домаганнях творили між собою одне ціле. Брак державности—з нього випливає брак диференціації класової, а значить і національно-політичної. Бо кожна національно-політична концепція повстає тоді, коли маються класи, які її створюють і пишуть на своєму прапорі.

Диференціація класових інтересів викликає й диференціацію в осередковій самій інтелігенції. Її єдність стає провізоричною, стає чинником більше психологічного, ніж реального значіння. Побіч з буржуазно-демократичною інтелігенцією, яка являється виразником ідеології міщанської класи стає соціалістична інтелігенція, провідниця пролетарської класи. Ясно, що мусить повстати колізія протилежних класових інтересів, в якій ті чи інші класи, взаємно себе урівноважуючи, створюють міцний фундамент державности.

Й коли переоцінка цінностей, що переводиться поодинокими представниками нашої інтелігенції, є витворенням класової ідеології на національному українському ґрунті,—це явище можна тільки вітати.

Але й процес диференціації української інтелігентської думки мусить йти в межах нашої державности, мусить бути кроком наперед, придбанням, завойованням інтелігенції. З цього процесу повинна вийти диференційована, але здорова інтелігенція, підвалина розвитку класів і класової ідеології.

За останні часи цілковито оформилися дві ідеологічні конструкції: радянська, виразником якої являється Вол. Винниченко й гетьмансько-монархистична, апольоgetом якої є Вяч. Липинський. Обидві ідеології негують наш політично-державний центр і зарисовують свої власні форми української державности. Ці ідеології цілком протилежні між себе в основній засаді, але доля всяких скрайностей однакова—вони сходяться.

Отже, п. Вол. Винниченко. Свій новий світогляд він зясував в II т. „Відродження нації“ й в „Листі до класово-несвідомої української інтелігенції“. З приводу головніших принципів цього світогляду я вже мав нагоду докладно висловлюва-

тися в статті „Проблеми“ („Воля“ т. I, ч. 11), до якої й надсилаю читачів. Зараз торкнуся зачиплених п. Винниченком тем лише побіжно, підкреслюючи такі характеристичні точки.

„Комунізм—пише п. Винниченко—не є тільки політична теорія, це не є те, що зветься „політикою“. Комунізм є філософія всього життя людини, класи й усього громадянства в найближчих і найдрібніших їхніх актах. Комунізм охоплює рішуче всі сторони людської істоти й її існування на кожному кроці. Комунізм є вища гармонія психічних і фізичних сил людини, є та „чесність з собою“, та послідовність і цільність, яку я силкувався пропагувати й якої сам не додержав, коли на мене хлинула хвиля національної революції“.

Наведені слова можна цілком прикласти й до всякої іншої суспільної ідеології, приміром, християнства. Й християнство є „філософія всього життя людини“, й воно „охоплює рішуче всі сторони людської істоти й її існування на кожному кроці“, й воно, нарешті, є „вищою гармонією психічних і фізичних сил людини“...

Християнство—це також звичайна комуністична теорія, може ліпша від новітнього комунізму, неокомунізму, бо одкидає ті методи, що нічого в собі суто-комуністичного не мають, а—противно—являються негуванням ідеї комунізму. Християнство—це комунізм в своєму чистому вигляді, комунізм, який сягає в своїх традиціях в глибину історії народів і країн. Ідея ця існує тисячоліття, зискала сотні мільонів прихильників, зробилася основною в світогляді цілого цивілізованого світу—й що-ж? Й понині являється тільки ідеєю, неосяжною й нездійсненою... Тільки чарівною абстракцією, яка тому може й прихилити серця багатьох людей, що є абстракцією, є тим, що виглядає добре в ідеалі й не здійснимо на практиці.

Очевидно, й неокомунізм, його теорія, має свою принципіальну вартість. Очевидно, він виглядає, як „послідовність і цільність“... Але питання ставиться инакше: як ця теорія реалізується в дійсности, чи може вона бути осягненою—й як вона определяє природу державности. Так, принаймні, його ставить сам Винниченко, який не тільки малює іділю, але й зазначає шляхи до неї, який знає та й, зрештою, це підкреслює, що для осягнення комуни необхідно боротися, необхідно бути приготованим „на голод, хвороби, смерть“. Так ставили проблему комуни й перші християне, які терпіли голод, хвороби, які йшли на смерть в ім'я своєї ідеї. Є—однак—і різниця. Боротьбу за ідею християне переводили шляхом ширення моральних впливів, шляхом виявлення надзвичайної, надлюдської просто високости духа. Новітні християне—вони ширять свою ідею вогнем і мечем, надсильством, терором. Й слова п. В. Винниченка про святість ідеї комунізму опротестовуються вчинками його однодумців і наслідувачів. Ці слова пи-

путься про людське око. Другі слова єсть, інші вчинки єсть, що опреділюють природу новітнього комунізму.

„Та кляса, яка захоплює владу — пише Вол. Винниченко — мусять боротися за неї й за свої цілі всякими способами“. („Відр. нації“, т. II, стор. 185).

Іншими словами — приходити до влади надсильством і на надсильстві будувати своє панування. Розуміється, держава — це примусовий апарат. Й владу в ній побудована на примусі... Але примус — не надсильство. Держава не тільки примушує громадян до виконання своїх обов'язків, а й гарантує певні права їхні. Й мусить гарантувати ці права, бо інакше не може бути й самої держави в правному розумінні цього слова, бо інакше — буде тільки певне державне формовання, те, що може бути державою, хоч би воно, це формовання, й походило на державу, хоч би воно мало елементи, характеристичні для поняття держави.

В. Винниченко, малюючи ідеальні сторони комунізму, зазначає, що найліпшою формою державності має бути робітничо-селянська. А Ленін, з яким він нині солідаризувався, гадає, що й це не є ідеальною формою співжиття людських істот, бо основною метою комунізму являється „відмирання всякої державності“.

В згаданій вже вище своїй статті я розсичинив зміст формули про робітничо-селянську державу. Не потрібую рівно-ж зупинятися й на формулі Леніна про відмирання держави, бо це могло б статися лише з моменту відмирання людскости або осягнення нею найвищих щаблей морального розвитку, причому однакового розвитку всіх в однаковій мірі.

Це все є шкідливими фікціями, нездійснимою утопією, идеологічною провокацією...

Ні християнство, первічний витвір комуністичної думки, ні советизм, новітня стадія комунізму — вони ніколи не можуть перевестися в життя й так довго, як стоїть світ, як існує людина з своїми чуттями й пристрастями, з своїм уявленням доброго й злого, з своїми потребами й бажаннями...

Й коли п. Винниченко обіцяє царство Боже на землі, гармонію психичних і фізичних інтересів людини — це, дійсно, теплий лід, це, дійсно, безмежний романтизм, в наслідок якого може повстати загальна руїна, але ніколи — „гармонія“, навіть не гармонія, а звичайне культурне життя, хоч би те, що існувало досі, хоч би й без гармонії.

Людина — дуже гнучка й здатна до пристосовування до всяких обставин, надто під пресією надсильства. Проте — немає тої сили, що могла її примусити думати так, як того вимагає пролетарська кляса, котра „всякими способами“ захопила до своїх рук владу. Панували татаре в Росії, гуни — в Італії... І що-ж? Всяке панування викликає протест і зміцнює опір. І коли були протестанти, що вставали

до боротьби з царизмом, то чому ж їх не буде — для боротьби з советизмом? І чому ж має зневілюватися дух людскости, потреба шукання й удосконалення нині, в сьогоднішній день — раз він нищив всі перепони протягом дев'ятнадцяти століть, раз він перейшов всі фази — й підупаду й піднесення; ніколи ж — угасання.

Не в цьому річ. Брутальна сила в стані знищити, а не в стані створити. Гунни могли зруйнувати римську цивілізацію, але потрібно було шesnнадцяти віків, щоб викристалювалася нова цивілізація — й то може лише тому, що заховалися рештки старої римської культури.

Й досить приглянутися дикому хаосові, котрий панує в комуністичній Московщині, де вже йде відмирання материяльної й духовної культури, щоб ясно уявити собі ту пустелю, в яку обернеться світ на разі поширення советизма.

Московська державність перебрала форму, а не своє єство. Абсолютизм царський перетворився на абсолютизм советський... В чому ж зміни? Хиба не провадяться війни в цілях захоплення чужих земель? Хиба не панує система безмежного адміністративного узгляднення? Хиба не існує непомірної централізації в сфері державного управління? Хиба не скасовані елементарні права людини й громадянина? Хиба не бує терор? Все перенесено на советський ґрунт з старого режиму, перенесено з доведенням до абсурду, до жахливої безпринципности.

І це — „гармонія психичного й фізичного“, „послідовність і цільність“, „фільософія життя“? Це — той нео-комунізм, в який вірить п. Винниченко й в ім'я якого закликає всіх йти... Навіть на смерть?

Яка-ж безнадійна сліпота!

Однак лишимо на боці комунізму й його уявлення всякої державности. Є дуже цікаве питання: як же з точки погляду свого комуністичного світогляду п. Винниченко освітлює справу нашої державности?

„З тих режимів — говорить він — які можуть бути на Україні не національно-українського характеру, безперечно, найбільш сприятливим для українського відродження є все-ж таки режим радянської соціалістичної влади. Бо природа цієї влади, її соціальна суть і завдання необхідно й неминуче ведуть її до найбільшого національного розволення. Як влада кляс експлуаторських, паразитарних мусить національно поневолювати для можливости поневолювати соціально, так влада кляс експлуатованих, працюючих мусить національно визволяти, мусить сприяти й допомагати цьому визволенню, коли хоче найповніше визволити соціально. І ми бачимо, як ця соціальна неохідність штовхала й штовхає далі руських соціалістів по шляху активности в національному питанню і що далі буде йти розвиток соціалістич-

ної революції на Україні, що глибше вона проймає працюючі маси, що ближче їй діяльніше вони візьмуть у ній участь, то ця необхідність активності в національному питанні стане виразнішою для всякого послідовного, активного комуніста всякої національності, навіть бувшої пануючої* („Відр. нації, III, ст. 500).

Як бачимо, все поставлено в площину одного слова „мусить“... Мусить визволяти, мусить сприяти, мусить допомагати...

І ось тут спостерігаємо цікаве явище. Вол. Винниченко опинився що до російських комуністів в такому самому положенні, в якому находилися старі українофіли що до російського лібералізму. Йі українофіли твердили про це „мусить“, не звертаючи уваги на те, що для російського лібералізму не могло бути ніяких зобов'язань, поскільки на його боці лежала реальна сила. Тим більше російські комуністи, які стоять на ґрунті тої засади, що мета виправдує засоби. Чому російські комуністи визнають незалежність маленької Естонії або Латвії й не визнають незалежності великої України? Чому вони переговорюють з Литвою й пруть війною на Україну? А тому, що Україну вони вважають інтегральною частиною Росії — й по традиції, й по культурі, й по вихованню.

Смішна віра п. В. Винниченка в допомогу російської советської влади, віра в ту фіктивну державність, яка ніби-то створюється більшевиками на Україні. Не сперечаємося: фікція існує, але більшевики, як реальні політики, ціною такої фікції купують для себе пануюче положення в нашій країні. Винниченкові — фікції; більшевикам — влада.

Характер советської влади на Україні, яка виключно будується на місті, на верствах зденационалізованого, а то й просто московського пролетаряту й московського „служилого сословія“ — не український й таким буде доти, доки влада ця не обіпреться на селянство. Поскільки-ж наше селянство різниться в своїй психології від селянства московського, поскільки воно стоїть твердо на засадах власности, ладу й порядку — постільки советської влади на Україні бути не може.

Теорія п. В. Винниченка вирішує це контрадітію ін адекто в той спосіб, що влада комуністична мусить йти навіть в суперіч з волею селянства, волею більшости населення — шляхом надсилства, диктатури пролетаряту. Адже-ж якого? Українського робітництва немає на Україні, є російське... Значить влада советська носитиме антинаціональний характер, значить і держави незалежної бути не може. Хиба що — В. Винниченкові, як і його наслідувачам, не ходить о створення власної — хочби й радянської-державности. „Автори листа — пише „Нова доба“, (29 травня 1920 р.) відповідаючи українській бригаді з німецького Яблонного — твердять про незалежну, самостійну народню рес-

публіку, не помічаючи того, що тих абсолютно-самостійних і цілком незалежних держав немає вже на світі“. Коли ці слова є словами й В. Винниченка, — він жорстоко помиляється. Советська Росія, думаю, не від кого не залежить, як і Англія, як і Америка, як і Франція, як і багацько інших держав. Думаю я також, що, наколи-б і повстали інші советські республіки, ні одна з названих держав не одмовиться від своєї суверенности; й тим сильніше обстоюватиме кожна країна свою суверенність — чим вона культурніш, чим вона організованіше.

І коли „Нова доба“ пише про те, що абсолютно — самостійної української народньої республіки бути не може, — вона сама спростовує слова Винниченка про необхідність для російських комуністів „визволяти“ як найповніше, як найпослідовніше українську націю й „допомагати“ останній в її визвольних стремліннях.

Тільки те існує самостійно, що само створюється, в л а с н и м и зусиллями, в л а с н о ю боротьбою. Ні! Винниченко, ні українські комуністи, ні „Нова доба“ — самі не в стані вибороти незалежності для України. Це підтверджують самі комуністи. „В л а с н и м и с и л а м и н е в с т а н е м о“ — так пишуть вони „Новій добі“ з Києва. А раз російські більшевики повинні, як пише В. Винниченко, самі збудувати Україну, вони її збудують такою, як їм потрібно. Самостійною зовні й абсолютно — пригнобленою в середині. Йі це буде фіктивна Україна, це буде сурогат державности на Україні, в високій мірі шкідливий, бо він затамує національну свідомість народніх мас, бо він знищить вільну національну думку.

Чи це не ясно п. Винниченкові й його прихильникам? Безперечно, ясно — й що це так: треба лише уважно перечитати його промову на Трудовому Конгресі 25 січня 1919 року, як і всі три тома „Відродження нації“, де він влучно розчиняє справжню природу комуністів російських, справжні їхні цілі...

„Я підтверджую — каже він — що в душі більшовиків сидить такий самий імперіалізм, як і в душі Милюкова, Гучкова й російських чорносотенців“ (1919 рік).

„Кожний руський більшевик є все-ж таки руський, є член руської нації, є сопричасник руської культури, яку він хоч-не-хоч любить, цінить, якою навіть гордиться перед другими націями“ (1920 р).

Для п. В. Винниченка, як і для всієї української комуністичної групи, ясно, що не більшевики принесуть визволення нашій країні, як і те, що й не вони, українські комуністи. А як зясувала „Нова доба“ — вони цього абсолютного визволення й не хтять. Але припустім, що вони до неї стремлять і все написане В. Винниченком в цьому смислі — є правда. Тоді у них мусів-би

бути один шлях — в обставинах фактичної окупації вони повинні були-б приготовлювати сили для скинення цієї окупації, злегшити ось ту боротьбу, яку переводить нині український нарід, припинити боротьбу з нашим центром до звільнення нашої території, до моменту державного будівництва.

Й тому я не бачу нічого цінного в тій ідеології, яка витворюється лівою частиною української інтелігенції, що мусила-б репрезентувати пролетарську клясу. В своїх принципових засадах вона вся мрія, романтизм, ірреальність. В своїй практичній здійсненні — сума протиріч, сполучення найсуперечливіших методів. Й тому вона не дає нічого: розбиваючи державний центр, який існує, — не створює нового. Й не може створити, поскільки народні маси не йдуть під її проводом: російське робітництво спирає цілком московський советизм, українське селянство — національну форму державности, поскільки між цими клясами існує фактична боротьба, поскільки не має й не може бути гармонії між денационалізованим містом і національно-вихованим селом на Україні...

— —

Але й ідеологія правої частини української інтелігенції також мало дає цінного, бо одірвана від життя, бо ірреальна й нездійснима.

„Не може бути — пише п. В. Липинський, лідер хліборобів-демократів — без Господаря Держави. Й тому ми — Української а не чужої держави бажаючи — хочемо свого Господаря Землі Нашої мати. Тому ми „гетьманці“, тому ми оце будуче Гетьманство-Господарство в формі наслідственої монархії собі уявляємо“ („Хліборобська Україна“, № 1, Стор. 42).

„Господар-Монарх, якого ми хочемо, повинен стояти понад клясами, понад партіями, понад цілою Землею й понад цілою Нацією. За свої діла він повинен нести відповідальність і перед своїм власним потомством, перед своєю сімєю, перед своїм сином-наслідником так, щоб за будучину нації, на чолі якої він стоїть, відповідала своєю будучиною й його сім'я“. (Ібід. Стор. 42.)

„Він не перший дворянин і не перший пролетарій — а Господар Національної Праці. Працюючи сам, як людина, що стоїть на чолі армії й державної адміністрації, він працює цілою нацією обороняє на зовні й забезпечує потрібний їй порядок і спокій унутрі. А як, у яких формах, буде виконуватися ця праця, — про це хай рішають між собою, організовані в свої професійні організації, в свої ради, самі працівники“... (Ібід., стор. 43).

В такому дусі п. В. Липинський малює трудову монархію. Це — іділія. Це та гармонія психичного й фізичного, про яку пише п. В. Винниченко, коли зясовує, що то є неоконунізм...

Чи є де-небудь така трудова Монархія, в якій працює Монарх, працюють фабриканти, працюють

хлібороби, працюють робітники; в якій немає внутрішніх колізій; в якій — лад, порядок, тиша; в якій буває висока культура?...

Чи є на землі те Царство Боже, де пан разом з селянином обробляє землю, а фабрикант разом з пролетарієм працює біля станка; де існує така висока моральність, що коли цей пан або фабрикант свого діла не провадить, то „йдуть собі геть“...

„Коли нам хтось скаже — пише В. Липинський, — що такої трудової монархії ще ніде немає — то ми на це відповімо: а чому їй у нас на Україні вперше не бути?“ (Ібід., стор. 43).

А тому, що це утопія, що це романтизм найгіршого типу.

Коли п. В. Винниченко говорить про своє Царство Боже, коли він пише про комуністичний рай — він разом з цим зазначає, що цей рай прийде потім, а зараз — буде та переходова доба, в якій панувати-ме воля одної, робітничої кляси: диктатура пролетаріята. Що шлях до цієї диктатури — боротьба, насильство.

Треба було-б думати, що п. В. Липинський мусить мати й свої шляхи до свого раю. Трудова монархія мусить повстати, а значить, хтось, десь, якось мусить боротися за цю монархію, за цей новий рай. Але в тому й річ, що п. Липинський не бачить тих сил, які боролися-б за ідеали трудової монархії. Він констатує, що кляса хліборобська за них не боролася досі й не може боротися, бо цілком роспорошена.

„Де ви — мелянхолійно запитує він — сучасна старшина українська, що новітньою зброєю духа — пресою й книжкою — володіючи, силою свого духа віру українську творите?“ (Ібід., 19).

Зброя добра, але не за наші часи. Й цією зброєю також не здобути трудової монархії, як не здобув п. Липинський з своїми одностудцями незалежної України, коли п'ятнадцять років тому — будемо йому вірити — сидів десь у закутку й мріяв теж про новітню старшину...

Дві сили борються на Україні — совітська й українська, централістично-московська й самостійницько-українська, чужа й національна. Для нас, української інтелігенції, може бути один реальний вихід: або до Раковського або до Петлюри. Або до одного, або до другого таборів. Винниченко пішов до першого табору, до Раковського, до чужих, пішов, — хочемо думати — вірячи в те, що на Україні навіть в обставинах ворожої окупації витворяться сили, що зметуть і Раковського й московську окупацію, рівночасно забезпечуючи радянську — хоч би й не абсолютно-самостійну — форму української державности. Але, коли-б він, стоячи на тому ґрунті, що абсолютно незалежних держав світ не знає, безглядно обороняв те, що є зараз на Україні й ця оборона була вистосована проти нас, (як це має місце на ділі), — все це не так шкідливе, як

абстрактне теоретизування п. Липинського. Бо там є боротьба — тут маніловщина; в боротьбі перемогає якийсь принцип, і все-таки цей принцип явиться плюсом в розвитку нашої державности — а маніловщина, вона з'їдає всякі принципи, й навіть той єдиний принцип, та іділістична монархія, про яку твердить п. В. Липинський, ніколи не зможе бути переведеною в життя.

Коли ми твердимо, що селянство наше не комуністичне й маємо на це докази, тим більше твердимо, що воно не монархістичне. Скоропадський й Денікін — прекрасні тому докази. Перший створив монархію, другий боровся за монархію. Обидва — були знищені...

Найбільш цікава спроба — спроба Скоропадського. Це той шлях, по якому думає пан В. Липинський прийти до своєї трудової монархії.

Поскілки монархія не може повстати з низу, бо немає тої реальної сили, яка-б її спирала й підтримувала, а та хліборобська кляса, про яку говорить п. В. Липинський, зацікавлена не в монархії, а в забезпеченні здобутих прав — на волю й землю — постільки вона, ця монархія, повинна повстати зверху. Хтось її мусить накинути. Але хто? Німців більше немає й ніколи вони не повернуться на Україну. Проте припустимо, що хтось її накидає нашому народові. Пійдемо навіть за п. Липинським й припустимо, що сам народ вибирає або просто садить когось на гетьманський трон. А далі? Нарід — пасивна величина. Він рухається протягом одного короткого менту. Щось здобуває або щось скидає... На кого-ж має спиратися трудовий монарх? На хліборобську клясу — але пп. Липинських, Шеметів, Дорошенків все-ж менше, ніж Бобринських, Голіциних, Муравйових, які йдуть в орбіті російської державности. На міщанську клясу — але тая навіть панів Липинських немає, а Бродські, Демченкі, Гутники, Каменки, Бернштайни йдуть також в орбіті російської державности. На бюрократію — але її творять Могилянські, Кистяковські, Романови, Рейнботи, Ржепецькі, які йдуть виключно в орбіті тої-ж російської державности...

З ким-же працювати-ме трудовий монарх? Й чи не захоче він пересунутися до Кремля?

Пан Липинський називає республіканську інтелігенцію, яка стоїть зараз в центрі боротьби, поміж нео-комунізмом п. Винниченка й нео-монархізмом п. Липинського, — романтичною. Але, як бачимо, це звернено не по адресі, у всякому випадку — з хворої голови на здорову.

Романтик — тільки п. Липинський, бо він не бачить справжнього життя, бо він — в мент найвищої боротьби за українську державність, тоном ментора, винахідця, апостола, пропагує те, чого — як сам зазначає — ще немає ніде на світі.

Ніби-то навкруги спокій, радість творчости, ніби-то немає ні сльоз, ні крові, ні жертв, і остільки великий, що маємо час на філософування, на теоретизування, на створення якогось не о. Неомонархія — і смішно, як спостерігати, що світ іде по лінії найглибшої демократизації, й болюче, як пригадати, що в цей мент йде не теоретична суперечка, а кривава, на всьому терені України, й не стільки за форму державности, як саму державність.

Скажу так: ви хочете нео-монархізма, — здобудьте незалежність України; хочете нео-комунізму — виборіть українську державність. А для цього: не уходьте до Відня, або до Москви; не неутралізуйте й не негуйте.

Йдемо разом, доки здобуватимемо; розійдемося — коли будуватимемо. Бо ваш монархізм і ваш комунізм — вони перестануть бути абстракціями, коли діткнуться дійности, а стануть тими принципами, за які ви будете боротися, але в межах української державности.

Вони, праві й ліві, уходять, вони хочуть дістати все, або не досягнути нічого. В цьому вся психологія наших максималістів. Вони уходять від нас, розбивають ідеологічну єдність нашої інтелігенції. Ця єдність завжди була фікцією, вона повстала в умовах рабства й повної одірванности й від народу й від поодиноких його клясів. Нині йде вирівнання. В боротьбі вирисовуються суспільні кляси й інтелігенція ніби розпроділюється поміж ними. Немає у неї спільного ідеалу; є ідеали, є гасла — національні й соціяльні — котрі являються гаслами певних кол, певних груп, певних клясів. Бо — щоб там не казати — повстають вже соціяльні групування на ґрунті національному. Це один з наслідків революції.

Й тому я, оцнюючи це, як об'єктивний і позитивний факт в розвитку нашої державности, — й саме через те, що добачаю в цьому факті велику національну цінність, велике національне прирідбання, категорично виступаю проти тої правди, яку ці нові соціяльні угруповання вважають за правду національну й особливо проти методів, якими вони йдуть до досягнення своєї правди. Тому я думаю, що уход і перехід, уход п. Липинського з прихильниками, як і перехід п. Винниченка з своїми наслідувачами — однаково шкідливий в відношенні до того, що стоїть по-над групуваннями, по-над клясами й що ці групування й ці кляси — зрештою — опреділює: української державности.

Й будучи також звязаний в традиціях державности з дружинами князівськими, братствами, монастирями, гетьманами Богданом і Мазепою, Пилипом Орликом і Каппистом, як і п. В. Липинський, а в традиціях демократичної державности з селянством і робітництвом українським, як і п. В. Винниченко, — гадаю, що головне ядро

української інтелігенції — республіканська інтелігенція — соціалістична й буржуазно-демократична — яку й Винниченко й Липинський однаково не люблять — робить в інтересах українського народу, коли протягом трьох років твердо стоїть при центрі, не здаючи своїх позицій ні Скоропадському, ні Деникинові, ні Раковському. Гадаю, що тут твориться справжня історія українського народу, котра звязана тісно з усім його минулим і... майбутнім.

Й не тільки історія, але й реальна національна політика.

Яка її основна риса? Вона виходить не з мрій про нео-комунізм і нео-монархізм, не з абстракцій, не з того, чого немає й чого не може бути, а з того, що єсть і що буде.

Що-ж єсть? Перманентний стан анархії на Україні, який викликається боротьбою на її терені фізичних сил, що стремлять до опанування нею. Які-ж це сили? Або більшовики, виразники московської державности або добровольці, виразники тої-ж московської державности. Третя сила — це українська демократія, яка героїчно бореться й з першими й з другими за свою, національну, українську державність.

Одні накидають совітську форму державности; другі — бюрократично-монархічну. Й тільки третя сила — українська республіканська інтелігенція — виборює те, що проклямовано самим народом нашим: народню республіку.

І думаю, що республіканська інтелігенція, яка об'єднує в собі всі втітки національної думки й всі головніші відлами соціальних угруповань, — є правдивим висловом народньої волі. Коли тимчасово перемагає Раковський або Деникин — це говорить про надсильство, а не правне становище, бо не від народу вони прийшли, а накинені народу. Й боротьба за державність стає рівночасно боротьбою за порушене право. Сила права лишається на боці республіканської інтелігенції, а на боці противників — тільки право сили.

Але республіканська інтелігенція витворила найбільш цінне: традицію державности. Приходили більшовики — й уходили; приходили Німці й уходили; ставили Скоропадського й його скидали; знов приходили й уходили більшовики; приходив і уходив Деникин; знов були більшовики й знов їх не ставало... Ріжні сили захоплювали землі українські й гинули у взаємних сутичках. А центр української державности — завжди залишався. Й незмінними були його гасла, його рішучість боротьби, його віра в конешний успіх.

Цей дуже важливий мент негує Винниченко й про нього забуває п. Липинський. Цілком даремно вони це роблять. Теперішня роля Винниченка на Україні — вона могла стати такою лише по-

стільки, поскільки ним негувалося те, що існує: центр української державности. Й не він зараз зобуває у більшовиків якісь уступки, а центр. Не було-б центра — не було-б за Винниченком впливової ролі. Щож до п. Липинського — не монархія покликала до життя його самого й його одностумців, а той самий центр, та сама республіканська інтелігенція, яку він нині обвинувачує в усіх смертних гріхах.

Й я певен, що майбутнє за ідеями, котрі витворила республіканська інтелігенція. Що Україна буде — це визнають і п. Липинський, й п. Винниченко, й Врангель і Ленін. Ця Україна можливо сьогодні й не буде республіканською, демократичною. Можливо, що сьогодні вона буде совітською. Але ясно одне, що вона такою не буде завтра. Й в усяким разі — завтра вона буде не монархічною, як мріє п. Липинський, а тою, як її витворив в муках і стражданнях республіканський центр, як вона зарисовувалася в процесі революції й в формах, яку витворила ця революція...

Не в кабінеті мрійника, не в голові неурівноваженого фантаста зародилася ідея народньої республіки, а в бурі народнього життя, в боротьбі правди з надсильством — під Крутами, на вулицях Києва за часи Центральної Ради, під Києвом за часи гетьманщини, під Винницею, Рівним, Кам'янцем за часи Директорії; не в Маніловщині, а в реальних обставинах суворого, невблаганного, реального життя. Саме життя створило цю ідею, як це-ж життя викристалізувало з інтелігенції ту основну групу, яка за всякі часи, за всякі обставини — іноді з помилками, іноді з неумінням, іноді з легковажністю, але завжди з відданістю — несла й обороняла цю ідею.

Ця інтелігенція ніколи не лишала центра. Права течія урівноважувала ліву; ліва поборювала праву; але ні одна з них не уходила.

Нікуди не уходила. Ні до Відня з його лайдацтвом, ні до Москви з її великодержавним советизмом. Ця інтелігенція пережила евакуації і кам'янецьке „сіденіє“; голод і холод; чрезвычайки й сипняк... Все загубила, що мала. Все віддала нації. Й віддала не в ім'я „трудового Монарха“, не в ім'я „трудового Совдепа“, а в ім'я трудового народу, живого народу, того, що єсть на Україні, того, що буде на Україні. Не в ім'я абстракцій, а в ім'я реального життя, в ім'я конешного визволення своєї країни.

Настане день — його не уникнути — коли нарід наш, здобувши повну незалежність, виявить свою свободну волю. Той день покаже, де була правда: чи в теорії п. Липинського, чи практиці п. Винниченка, чи в непохитних стремліннях центра, який протягом років жив і боровся під одним гаслом: Незалежної Української Народньої Республіки.

АГРОНОМ Ф. ХИЖНЯК.

Аграрна проблема на Україні.

Дивна річ: три роки лунає гасло „земля на-родові“, але й до сьогоднішнього дня справа наділення селян землею не посувається в своєму практичному розв'язанні ані на крок.

Що це так — досить пригадати лише ті при-слівля які ходять по селах: „землю дає Петлюра від Різдва до Юра“, або „волю візьми собі, а міні дай землю“.

Коли ми, починаючи шукати причин явищу такого зневір'я, звертаємося до аналізу історично-го розвитку земельного питання на Україні, від-разу-ж спостерегаємо шлях невідповідних спроб в самому процесі шукання його конкретизації.

В чому-ж річ?

Перш від усього в відсутності у Держави сталих поглядів на завдання, мету, об'єм і підвали-ни земельної реформи.

Тому, побіч з проектом земельного закону (Мартоса), який, базуючись на принципі власності, пропонує залишити недоторканими сорок десяти-тин, стоїть закон Центральної Ради 18 січня 1918 р., який вже нічого не залишає і робе крок до здійснення принципів „соціалізації землі“. Подруге, сама форма тих органів, які мали переводити зе-мельну реформу, була така, що відразу робила неможливим технічне переведення земельного за-кону; бо після передачі земельної справи до рук сільських, волосних, повітових, та губерніальних Земельних Комітетів сталось те, про що давно ка-зав відомий економіст-статистик М. В. Ркліцький, а саме: земля стала парцелюватися і концентрувати-ся біля тих сел, які мали земельні запаси; забрати останні для „урівнення всіх“ не було ніякої можли-вості.

Діло доходило до того, що будувалися шанці в оборону „своєї землі“, яка по духу закону 18 січня 1918 р. належала „всім“.

Сільський комітет не слухався волосного, во-лосний повітового, повітовий губерніального, губер-ніальний Центра, а в наслідок була анархія яка коштувала державі сотні мільонів.

Наприклад, жадний земельний комітет Кремен-чуцького повіту на Полтавщині не дав справоз-дання своєї діяльності, а деякі не захотіли з да ти гро ш ей повітовому Комітету.

Таких прикладів дуже багато.

Що до практичної роботи земельних коміте-тів, — повна їх нездатність очевидна.

В той час, коли ні від одного волосного ко-мітету не можна було протягом місяців добитися

відомостей, хто розібрав землю, худобу, насіння, інвентаря тощо — в три дні всі ці відомости мали власники, коли став у влади Гетьман.

Ясно, що центр не може питань вседержав-ного характеру цілком віддавати на погляд місце-вих інтересів, бо земельне питання остільки шкурне, що чекати виявлення державних поглядів з боку неосвіченої темної селянської маси не ма ч о го.

Так було за часи Центральної Ради.

В наслідок відсутности ясного пляну в земель-ній справі, як і взагалі в усій внутрішній політиці, повстала Гетьманщина. Селяне почали шукати тих, хто закріпив-би їх революційний здобуток—землю й пішли в орбіті великовласницьких ідеалів. Прига-даємо тут, як по багатьох волостях сьогоднішні члени селянської спілки записувалися членами партії хліборобів ан масс.

Селянство хвильово линуло до партії хліборо-бів, рахуючи, що тут забезпечиться за ними захоп-лена земля.

На ділі сталось інше.

Заснуються земельні комісії — й земельне питання знов, тільки з другого боку, переноситься на ґрунт місцевих інтересів.

Керування технічним переведенням земельної реформи попадає в руки великих власників.

Селянство відчуваючи це, відокремлюється від партії хліборобів і лишається на розпутьті.

Починається українська революція.

Директорія, яка її підносила во імя „землі і волі“ мусила здійснити, принаймні, хоч перший принцип.

Оголошується закон 8 січня 1919 року. В од-м ну від закону Центральної Ради він зазначає вже мінімум (5—6 дес. доброї землі) і максимум наді-лення (не більше 15 дес.).

Економічних підстав для цих мінімуму і максі-муму немає, oprіч чисто політичних мотивів.

Це звичайна дипломатична диверсія, яка вжита була для здобуття симпатій „хозяйственного му-жичка“.

Про це свідчить слідуєчий факт.

Вінницький селянський з'їзд з участю лідера ес-ерів А. Степаненка визначив, як максимум наді-лення і позоставлення не п'ятнадцять, а двадцять десятин, і ця постанова не зустріла, навіть, з боку ес-ерів протеста: інша вже зкреслювалася тоді „ситуація“.

Але всеж—таки те, що в закон введені і мі-німум і максимум, запевняє в змаганні проводити державну аграрну політику.

Коли додати ще й те, що закон форму права користування землею передає установляти грома-дам, яким передається також і право вирішувати і про спос б користування землею, зазначаючи, що

форма користування може бути спадковою і довготерміною, ми повинні признати, що поганих наслідків від перших невідповідних кроків в аграрній справі хотіли уникнути.

Але реалізація цього закону, як і закону Центральної Ради переводилася в життя без певного пляну і коли звернутися до відповідних об'їжників та інструкцій відразу-ж можна констатувати повну розбіжність провідних думок.

Ріжні циркуляри вирішують по-ріжному ідентичні питання.

Наприклад, виходять два об'їжники за підписом тодішнього міністра М. Шаповала, про питання, кому залишати п'ятнадцять десятин.

Бачимо: в одному залишати всім, в другому — не всім, а тільки дрібним власникам.

Далі, по одному статуту головами повітових Земельних Управ мають бути повітові агрономи, по другому — члени народніх Управ; по одному статуту передбачається, організація сільських земельних управ, по другому — ні.

Саме-ж цікаве те, що інструкція про наділення землею селян за одиницю наділення приймає господарство, а загальний плян, коли його уважно переглянути, начеб-то їдока.

Підкреслюю що всі ці об'їжники виходят в „світ“ майже не підряд.

А все це вносило нісенитницю, зневірря і непевність і на довгі роки затягувало розршення земельного питання, маючи, крім того, і політичні наслідки, бо селяне, бачучи, що уряд не може їм закріпити право на землю, не може забезпечити їх від повернення старих форм землеволодіння і землекористування, зверталися в бік большевиків, про тверду волю яких вони чули не раз.

Так склалася трагічна колізія між теорією і практикою, що коштувала державі, крім мільонних коштів, ще й тисячі жертв і море крові.

В чому-ж була загадка?

Відповідаючи на це, ми примушені розглянути ряд питань, які розяснюють і освітлюють загадку; і раніш від усього — відповідь на питання: чиєю селяне рахують землю поміщика.

Формула селян дуже проста: „пан наш — земля наша; перш за все візьмемо собі — своєму селу, а як будуть лишки—дамо ї сусідам“.

Наведу приклад.

Село „С-а“ має „свого пана“ з маєтком в сім тисяч десятин, село бідне, обідране і невелике, щось біля восьми-десяти хат; за півтори версти від нього є село „Р-ва“ в чотиріста дворів, теж бідне, але „свого пана“ воно цілком не має.

Село „С-а“ селу „Р-во“ землі не дає; самож робить приговор щоб одвести по три десятини на двір і по десять десятин поля на кожного господаря.

Село „Р-во“ посилає делегацію до села „С-ва“, яка після довгих поклонів, починає свою розмову з того, що, хоч, мовляв, пан і ваш, що, хоч ми (делегати) це знаємо, але ми бідні. Уступіть і нам трохи земельки.

Отут, на нашу думку, виявляється вся психологія селянина як власника.

Той, хто просить, вірить, також, як і той, хто не дає землі, що земля того, чий пан.

Друга трудність — колізія між розумінням принципів соціалізації землі державою, з одного боку, й селянством з другого.

„Мою власну землю—корінну—лиши мені — панську теж дай мені даремно“, міркував так селянин на зїздах і підносив руку за соціалізацію землі. І той самий „соціалізатор“ геть гнав землеміра, коли той хотів, не то що відібрати, а тільки вирівняти межу на його „власній“ землі.

Держава вірила в те піднесення руки й проголосувала коли й не соціалізацію землі в чистому виді, то у всякому разі щось подібне до того. Таким чином, егоїзм села, несвідомість і жадоба, страшна жадоба, до землі як і колізія між теорією держави і практикою села,—явилися причинами тої страшної колотнечі, що сталася на Україні.

Селянин-власник і він прагне одного — забезпечити в правний спосіб за собою революційними методами здобуту землю. Він хоче „документа на землю“, бо знає, що документ на землю, він знає це з поконвіку,—захищався законом і адміністрацією.

Цей правний документ йому мусить дати держава через нотаря.

Інакше селяне не повірять заходам правительства й будуть, як бачимо до цього часу, в масі робити таємні договори з тими, хто й зараз в їхніх очах являються власниками землі.

Ми знаємо багато тому прикладів: Довжецька і другі волости Кам'янецького повіту.

Але окрім приведених факторів, які впливали і впливають на переведення земельної реформи, є ще момент чисто економічного значіння. Цей момент інстинктивно відчувається селянами, які ставлять опір при вирішенні земельної справи—принаймні, в спосіб, як вона технічно розумілася до цього часу.

Цей момент формуємо так: давати землю всім на рівні, коли її не багато, будувати земельну реформу тільки на розвитку сільсько-господарської продукції,—значить робити велике лихо громадянам держави; цей момент селяне відчувають і доки він існуватиме, земельне питання не буде вирішено.

Для того, щоби краще пояснити оцю нашу думку ми скажемо два-три слова про самий процес с-г. продукції і головні його фактори.

Фактори, які керують сільсько-господарською

продукцією це ґрунтово-кліматичні умови, труд і капітал, Перший є величиною отрицательною. Урожай є вислід впливів труда, капітала і кліматично-ґрунтових умов, і наколи рахувати першу величину за постійну, то урожай буде тим більший, чим більший плюс других двох факторів — труда й капітала.

Але соціально — економічні умови для труда і капітала в сільсько-господарчій продукції становлять певні межі, даючи для кожного господарюючого району свій максимум.

Висновки з цього такі.

Існують для кожного господарюючого району певний мінімум і певний максимум земельної площі, при якому тільки й можна видобувати від господарства найбільшу кількість сирих продуктів.

Оця, на нашу думку, аксіома інстинктивно відчувається селянами, котрі, бачучи, як вирішується земельне питання і добачаючи в цьому погрозу свого добробуту, не йдуть на зустріч домаганням держави і її заходам.

Цяж аксіома мусить лягти і в основу технічного вирішення земельного питання, бо інакше не можливо забезпечити селянству повернення суми труда, який воно вкладає в землю.

Так відповідаємо ми на питання, в чім загадка. Як же практично підійти до земельного питання?

Про це скажемо в другій частині нашого нариса.

ВСЕВОЛОД РОЗУМОВСЬКИЙ.

Російська проблема.

I.

В зв'язку з визнанням Францією генерала Врангеля, офіційними зносінами Лойд Джорджа з більшовиками й нотою американського правительства, на черзі дня станула російська проблема. Великі держави, які перекраляли мапу цілого світу,—не осягли миру. Національні протиріччя вибухнули з новою силою, й сама Європа стала походити на вулкан, який клекоче й загрожує прорватися що-хвилини.

Тим більше на Сході... Тут все в хаосі, боротьбі, руїнах. Тут твориться нове життя, що йде в супереч прінціпам європейської державности. Війна на Сході—погроза світовому миру, придбаному ціною нечуваного напруження.

Але розв'язання російської проблеми—це й відповідь на наші національні домагання.

В процесі боротьби ми не зупинилися на цьому питанні. Ми не хотіли навіть з'ясувати, чи воюємо з Росією, чи ні, чи може боремося з більшовиками.

А коли боремося з останніми, то, очевидно, до певної межі, за якою вже повстають нормальні взаємовідносини з Росією. Але якою? Чи з тою-ж большевицькою Росією, що йшла безліч разів на Україну, що руйнувала наші міста й села, нищила народне багатство, ламала нашу молоду державність, знущала над нашою культурою? Чи з старою Росією, денікиновською, що також всякий раз йшла на Україну, також руйнувала наші міста й села, також нищила народне багатство, також ломала нашу молоду державність, також, а може ще в більшій мірі знущала над нашою культурою?

Й виходило, що всяка Росія є нашим ворогом, що ніякого співжиття з нею бути не може й що майбутні стосунки з нею—це стан вічної війни, вічного взаємного нищення, вічної ненависти...

Боротьба нас захоплювала й не зупиняла нашої уваги над цією проблемою. Ми знали, що мусить наступити рішучий мент, коли повстане перед нами питання: або—або... Коли знов, як мара, як прокляття, повисне над нашою країною перспектива поневолення, в якому вона була цілі століття й позбутися якого коштувало для неї стільки надлюдських зусиль.

Ми вірили в завтрашній день... Ми гадали, що боротьба не пройде безслідно й що диктатори сучасного світу, які проголосили прінципи вільности народів, великого права на самоозначіння націй,—визнають і наше право на державну незалежність. А тому засипали їх меморандумами, нотами, петіціями, доводили нашу окремішність, прохали о наше визнання.

Наша геройська армія протягом трьох років охороняла європейську цивілізацію від напливу новітніх гуннів, прикривала собою нові державні формування, продовжувала може й безприкладну, але невдячну місію нестертельного Запоріжжя.

Наближаються трагічні дні...

Події мають свою льогику, але іноді вона їм зраджує. Й тоді настає той інтервал, який нічого не розв'язує, а тільки затягує, а тільки підкреслює, що все-таки є одне рішення, що з залізною необхідністю впливає з льогики річей...

Отже—російська проблема... Очевидно, щоб цю останню розв'язати—треба мати саму Росію, а її й немає. Це не парадокс, а факт: тої Росії, з якою можна воювати, або договорюватися—немає...

Ми перебували в старій Росії, країні протиріччя, яка створила свободу в думанні й рабство в життю, яка дала одиниці високого культурного значіння й нечувано-неосвічені маси, яка була великою в екстазі і безпорадною в реальній дійсности, яка викохала культуру слова й занедбала культуру діла... Країні Льва Толстого, але й Распутіна; Бакуніна, але й Протопопова; Герцена, але й Азефа; Чернишевського, але й Плеве. Країні Пуш-

кина, Лермонтова, Достоєвського, Чехова, Л. Андрєєва, але й урядника, жандарма, пристава. Країні, в якій сполучався високий льот абстрактної думки з реальною, чисто азійською, системою гніта. Ця Росія контрастів і необмежених можливостей — „умом Росії не обняти, аршином общим не измерить; у ней особенная статья: в Росию можна только верить“—яка не спромоглася за тисячлітнє існування створити сталої державної системи — вона прекрасно вміла тиснути, давити, захоплювати, нищити все інше, неросійське, нищити, одягаючи все це в тогу культуртрегерства, наддаючи цьому значіння особливої мистичної м'єсії, яку вона повинна брати на себе, як тягар, як неблаганну жертву.

Росія, що була зразком абсолютизму, що своєю конструкцією цілковито виключала всяке поняття свободи, в той же час завжди претендувала на ролю визволителя: вона визволяла Кавказ, Болгарію, Сербію, а раніше—й Україну. Визволяла всі народи, які входили в її склад або находилися під її безпосереднім впливом. Цим визвольним амплуа пересякнулися не тільки правлячі кола (пригадаймо лише відозви Верховного Головнокомандуючого до поляків і українців за часи всесвітньої війни), але й російська інтелігенція.

Й коли правлячі кола ані на хвилину не вірили в свою визвольну м'єсію, коли вони розуміли, що визвольні гасла — тільки прикриття для звичайнісінького нападу, для захоплення чужого,—російська інтелігенція щиро приймала ці гасла, щиро вірила, що ті чи інші народи вона визволяє, прилучає до російської культури, забуваючи про те, що вмісті з російською книжкою, школою, театром, мистецтвом йде — і то в більшій мірі — той бюрократичний апарат, до якого вона може й не була прихильною.

Російська бюрократія й російська інтелігенція мали одну мету, хоч і різні методи. Ця мета — Велика Росія, сьогодні абсолютна, реакційна, неправова, а завтра—вільна, конституційна. І ті й другі вірили, що тільки Велика Росія в стані задовольнити потреби малих народів: перші — засобами насильства й русифікації, другі — засобами мирного співділання... й тої ж русифікації. Й ті й другі виходили з того, що є один великий російський нарід і що поодинокі його відламки — білоруси, великоруси, малоруси—то тільки відламки, які мають свої, але неістотні різниці.

Ідеологія російської бюрократії й російської інтелігенції, влади й громадянства — в суті річей—була однакова: великодержавна. Російський нарід мав бути висловом цих великодержавних устремлінь і, поскільки вони не вважали „відламки“ за окремішності, за самособойні національні організми,—постільки вони охоче рахували, що несуть ці великодержавні цілі не тільки великоруси, але й малоруси й білоруси; не тільки ці

„руси“, але й поляки, й фіни, й грузини, й всі інші національності, які були підбиті Росією, бо всі відламки, всі племена, всі народности мусять творити один російський нарід, цей основний елемент російської державности.

Мета одна; різні методи. Для правлячої бюрократії було ясно, що тільки повною русифікацією, надсильством, можна було з конгломерату різних націй створити одну національну державу. Для інтелігенції ця прямолінійна позиція була до неприязняття, бо вона вважала, що тільки русифікацією посередньою — вільною конкуренцією великодержавної й національних культур можна витворити однолітну державність, хоч вона—свідомо, а може й несвідомо—забувала, що адміністраційний апарат цілком усував можливість всякої вільної конкуренції, бо національні культури не мали права на культурний розвиток, на виявлення своїх творчих сил.

Й доки панував неподільно старий лад, доки трималася міцно стара система, доти російська інтелігенція кохалася в абстракціях, в більшій або меншій мірі співчуваючи малим народам, в більшій або меншій формі визнаючи їх права на культурне самоозначіння. Навіть охоче визнаючи, добачаючи в цьому ту нитку, що мусила міцно звязати малі народи з Великою Росією.

Перша революція захитала стару державність. І разом з тим внесла значні корективи до абстракцій, витворених російською інтелігенцією. Народи прокинулися,—й дали про себе знати. Народи висунули практичні вимоги, поза якими не було для них життя, політичного й культурного розвитку.

Іділія згасла... Реальні інтереси потрбували реальної відповіді. Свого негайного задоволення. Правляча бюрократія дала відповідь—переслідуванням національних рухів вона гадала позбутися небезпечного „сепаратизму“. А інтелігенція пішла в рости: частина—разом з бюрократією—одкидала національні гасла, частина переносила їх в культурну площину, частина стояла за широким їхнім задоволенням. Але всі однодушно стояли на тому, що задоволеними національні вимоги можуть бути лише постільки, поскільки це не порушує єдності Великої Росії, поскільки це йде на зміцнення такої Росії. Ідея великодержавности не підлягала ревізії.

Друга революція принесла інтелігенції владу. Вона поставила великі задання перед Росією, в тому числі й національні проблеми. Вона потрібувала від інтелігенції, котра звикла до мозгування, до абстракцій—щирого й негайного задоволення національних стремлінь. Цього не було виявлено. Нова влада ділила нації на зрілі й незрілі, давала одним більше, другим менше, всіх тримаючи в міцних ланцюгах неволі, всіх привязуючи до Великої Росії, всім накидаючи місію служення російській великодержавности. Поді випередили заходи но-

вої влади—ї не тільки одірвали малі народи від Росії, але поглинули саму цю владу.

Велика Росія не стала існувати. Її заступила Великоросія, те, що було основним в конгломераті народів Росії, те, що було характерним для неї, те, з чого тільки й могла повстати одноцільна, національна російська держава.

II.

Великі держави, які грають нині рішачу роллю в світовій політиці—Англія, Франція й Америка—вже підійшли до вирішення східної проблеми, в тому числі й російської. Вони вже зрозуміли, що спокою світового не може бути доти, доки не розв'яжеться доля тих народів, які мешкають на територіях Сходу.

Ріжними способами—в залежності від своїх інтересів—вони підходять до розрішення російської проблеми. Проте, в суті речей, ця ріжність дуже неістотна, й торкається вона більше всього зовнішнього, а не внутрішнього; форми, а не змісту.

В той час, як Англія годна визнати Росію сьогодняшнього дня (советську), Франція й Америка схиляються більше до визнання Росії завтрашнього дня (царської або буржуазно-республіканської). Але всі вони сходяться на одному: Росія повинна бути Великою Росією, в тих кордонах, що закреслюються після Версальського договору. Без Польщі, без Фінляндії... В цьому вже є посередня відповідь і на те основне питання, що нас найбільше обходить—на питання українське.

Україна, як і раніш, має входити в склад цієї Великої Росії. Її всі визвольні домагання останніх трьох років, всі жертви, вся кров, всі зусилля мають піти на ніщо, мають стати нечуваним абсурдом в життю нашого народу. Мають стати тим вдячним, плодючим ґрунтом, на якому зростуть більш щасливі країни...

Дійсно, ми мученики...

Не тільки тому, що ось три роки, не знаючи одпочинку, не маючи хоч малої перерви для скупчення й організації своїх сил, — ведемо невстанну боротьбу за свою державність, а — ще в більшій мірі — тому, що мусимо доводити своє право на цю боротьбу, право на боротьбу за гасла державности, незалежности свого народу, як й право самого народу на незалежність.

„Право на самовизначення народів“ — ці слова Вільсона, що глибоко запали в свідомість нашої інтелігенції й широких верств українського населення, що наддали їм сили в нерівній боротьбі з ворогами, які плюндрували країну, нищили добро народне, руйнували всю нашу культуру — вони були сказані не по нашій адресі... Ми довідуємося, що право на самовизначення має не всякий нарід, який за нього бореться. Що не це малося на увазі Вільсоном, коли він кидав в розбурхану стихію

народів свої великі слова. Ми довідуємося, що Україні не признано цього права й що вона має належати, як і раніш, Росії. Й що сама Росія має існувати й надалі майже в тих розмірах, які були й перед війною, бо Росія навіть без Польщі, навіть без Фінляндії не перестає бути тим велитнем, котрий диктуватиме цілому світу свої бажання, котрий вічно погрожуватиме й Польщі й Фінляндії.

Свобода не тільки дається. Вона мусить бути й забезпечена. Під Варшавою вже була дана ілюстрація того, як великі держави забезпечують цю свободу. Польща здолала тимчасово усунути небезпеку. Сьогодні, але не знаємо, як того вона осягне завтра, за п'ять, за десять років. Вічне мілітарне напруження — воно не може сприяти розвитку країни, не може дати народові необхідних умов для творчого життя. Й в такому разі „самовизначіння“ обіцяє стати ефемеридою, прокляттям, що тяжитиме над країною й паралізуватиме ті можливості, які вона в собі заховує.

Розшифрування формули Вільсона, зроблене його департаментом чужеземних зносин, для нас має особливе трагічне значіння, бо найголовніша наша суперечка — це суперечка з Росією, яка вирішується не нотами, не переговорами, а зброєю, боротьбою на життя й смерть...

Й ця суперечка розв'язується просто: є Велика Росія, в склад якої мусить входити й Україна. Коли існує, oprіче російського, ще український нарід — вони взаємно порозуміються що до форми спільного співжиття.

Таку позицію посідають також Англія й Франція.

Всякі докази нашої окремихности, нашої незалежности, наших стремлень до цієї незалежности, виявлених в героїчній боротьбі українського народу з большевицькими насильниками, — все це негується рішучо й консеквентно. Советська Росія чи стара Росія — вона продовжує існувати... За одірвані від неї Польщу й Фінляндію — їй віддається на поталу ціла нація, що заселює величезну територію й посідає невичерпані багатства духовні й матеріяльні, яка бореться за „право на самовизначіння“ й бореться досконало.

Ми мученики, але — може — найбільше через те, що доводили своє право, що боролися, оглядаючись, віруючи, що великі держави визнають наші домагання, як вони визнали вже їх у відношенні інших народів — визнають і допомагають.

Не визнали й не допомогли... Бо мають свої реальні інтереси, які йдуть проти наших, і цього досить, щоб потоптати ті самі істини, що вони пропагували раніше; щоб задушити визвольні тенденції у тих народів, котрі наївно вірили в чистоту принципів Вільсона, Лойд Джорджа, Мілерана...

Коли події стоять за цих диктаторів світа, коли Україну можна буде втілити в склад Росії — це не значить, що Росія буде. Будуть нові Балкани, страшні по своїй анархії, буде стан вічної пожежи, яка перекинеться й на Європу. Бо втілити в душу цілої нації почуття любови до гнобителя, отруїти її ненавистю до своєї свободи, примусити її забути свою історію, свої думи, свої вірування, свої надії — неможливе діло.

Англія й Франція вже мають в цьому сумний досвід. Перша проти волі українського народу накинула йому Денікіна; друга — саму себе. А результати? Вони — відомі. Й ще більш страшні результати будуть тоді, коли спробують — чи шляхом визнання советської Росії, чи шляхом визнання Врангелівської Росії — вирішити українську проблему...

III.

Антанта заплуталася у внутрішніх протиріччях. Ясно, що вона не хоче тої Великої Росії, яка була. Остаточним визнанням Польщі й Фінляндії, як і пров зоричним визнанням Естонії, Латвії, Литви — вона довела, що відбудовання бувшої Росії вона не бажає й не допустить. По-друге, також ясно, що вона не хоче большевицької Росії. Англія нахилиється визнати Леніна, Франція визнає Врангеля, Америка не визнає ні того, ні другого, але всі вони стремлять до того, щоб в той чи інший спосіб знищити ненавистний для них режим, на обломках якого має повстати справжня Росія, та треття Росія, про яку мріють всі: і Вільсон з Лойд Джорджем і Мілераном, і самі Росіяне... По-третьє, не менш ясно, що всі хочуть, щоб така Росія була ні надто слабою (Росія противага Японії в американській комбінації, Росія противага Німеччині у французькій комбінації), ні надто сильною (небезпечні для Англії російські аспірації в Персії, Малій Азії, Індії).

Такої проблеми не розв'язати. Або буде советська Росія, що загрожувати-ме всім державам, а в першу чергу тим, хто одірвався від неї, або стара Росія, що стремітиме поновити „статус кво анте беллум“.

Третью Росії, буржуазно-демократичної, урізаної, покiрливої, іграшки в руках великих держав, яка ні на кого не нападає, яка нічого не хоче й до нічого не стремить, — такої Росії бути не може.

Як вона має повстати? В боротьбі Врангеля з Леніним — але Ленін сильніший? В спровокованні Леніна шляхом визнання Советської Росії, чого не може бути, бо в такий спосіб стверджуються всі негативні риси Ленінської Росії, зміцнюються її керуючі чинники й поглиблюються ті устремління до світової інвазії, що в ній глибоко заховані?

Але припустим на мент, що Врангель перемогає... До влади мусить прийти стара бюрократія, проти якої піднесеться весь нарід, не кажучи вже про Україну. Коли-ж прийдуть до влади знов Керенські, Мілюкови, Гучкови — повториться перші місяці російської революції, й підведеться ті самі підсумки.

В чому-ж полягає розв'язання російської проблеми?

Ми не негуємо Росії... Ми знаємо, що ті культурні цінності, які вона витворила в обставинах політичного рабства, ті сили, які вона виявила в процесі зміцнення й розвитку своєї державности, — вони говорять про те, що Росія може повстати й така Росія може бути сильною й могутньою. Ми негуємо лише большевицьку Росію, бо гадаємо, що така форма державности не відповідає стремлінням російського, московського народу, одриває її від європейських впливів і засуджує весь московський нарід на дичивіння, небезпечне для кожної культурної країни.

Ми боремося, але не з Росією, а з тими, хто панує зараз в Росії, насильниками, грабіжниками, тиранами. Але — поскільки Росії дійсної, правової ще немає — постільки нам вільно переводити свою власну політику, незалежно від інтересів північного сусіди.

Кажуть, є друга Росія, оця правна Росія, з якою можна договорюватися, воювати, взагалі бути в тих чи інших також публично-правних стосунках. Це — Росія Врангеля.

Ми не рахуємо її за Росію. Для того, щоб говорити за Росію — потрібно нею володіти, потрібно знати бажання російського народу, які можуть бути виявлені не на еміграції, не в Парижі або Лондоні, навіть ні в Таганрозі або Новочеркаському, а тільки в Москві, тільки відповідними установчими зборами. Врангель — повстанець. І коли він має або матиме державний програм, поскільки цей програм відповідатиме духові часу, поскільки він обіцятиме щось одмінне від державних плянів Денікіна, Керенського або Леніна — постільки може явитися виразником тої третью Росії, що — рано чи пізно — а мусить повстати...

І, як такий, може сподіватися на підтримку, на сперття, необхідні йому для того, щоб осягнути Москви й вигнати насильників з серця Росії. Але він, виразник цієї третью Росії, мусить отверто й недвозначно визнати цю третью Росію, як національну державу, а не як державу національностей, себ-то в першу чергу визнати право українського народу на незалежність.

Ця ідея являється основною ідеєю в думанні нашого народу, який до неї прийшов в тяжкому досвіді трьохрічної боротьби, писаному власною кровю. Досвіді страшному — й наражатися на повторення перейденого країна наша в жадний

спосіб не забажає. Й коли вчора ідея державної незалежності була витвором громадської думки, — сьогодні вона є вже витвором національної думки, думки цілого нашого народу, його „кондіціо сіне ква нон“; тою гранню, що відзначає дві відрубні, протилежні, випробовані національні психіки.

Хто зрозуміє це — той не буде для нас ворогом, і від того не будемо ми одмежовуватися китайськими мурами. Й загублена протягом революції спільна мова може знайтися... Мало того, у того знаходиться ключ для розв'язання східної проблеми. Для розв'язання майбутнього Росії й відзначення її місця поміж сусідніх народів.

Російська проблема вирішиться не в кабінетах світових політиків, не в збройній боротьбі з більшевизмом, не в спиранні Врангеля, не в мирних переговорах з Леніним, а тільки в процесі народження тих суто-національних, московських сил, які направлятимуться на створення національної російської держави, що визнаватиме права кожних з народів, котрі входили в склад бувшої Росії й вибороли собі право на незалежність.

Ми не передрішаємо характер майбутніх взаємовідносин Росії й цих народів. Очевидно, вони будуть такими, яких потребуватиме реальне життя. Й, очевидно, вони устаткуються тим скоріше, чим толерантніше практикуватиме нова, треття Росія, права інших, молодих держав, на суверенність.

До цього ведуть події останніх трьох років. Поза цим — не може наступити спокою на Сході й унормовання світового життя. Бо боротьба, що провадиться з такою упертістю й напруженістю, не устане ані на мент, вона триватиме, вона стремітиме виправдати ті численні жертви, що принесені в ім'я державної незалежності українського народу.

IV.

Росія має бути. Росія в своїх етнографічних межах — національна.

Але для цього повинні повстати ті сили, що створять таку Росію й піднесуться до розуміння тих задань, які стоятимуть перед новою, національною Росією.

Що перекинуть міст між двома народами, двома психіками, двома державностями — російською й українською.

Коли правда, що інтелігенція є виразником стремління, вірувань, і бажань свого народу, — тоді повинні сказати, що між нашою й російською інтелігенцією повстала непроходима прирва. Протягом трьох років ми й російська інтелігенція жили на протилежних полюсах, в сфері протилежних інтересів, в інших культурних оточіннях.

І коли наша інтелігенція повторювала ще соціальні істини слідом за ідеологами російської громадскости, — то в світі національних ідей вона

вितворила свої самостійні політичні цінності. А це згодом привело й до негування соціальних проблем в тому традуванні, яке було характеристичне для російської громадської думки.

Мало того, в процесі життя нарід наш прийшов до прийняття своєї власної національної й соціальної правди, цілком відмінної від мистичної правди московського народу.

В такий спосіб, наша інтелігенція разом з народом виказала власну ідеологію, відрубну від ідеології московської державности, — і цю ідеологію перетворила в реальні форми української державности...

Роки революції — це цілі століття... І наша — випробована в революційній завірюсі — державність має вже свої сталі традиції.

А російська інтелігенція? Одна її частина творила анархію, розбиваючи в шент стару російську державність і не створюючи нової. Друга частина — підтримувала ілюзії старої державности, репрезентованої то Денікиним, то Колчаком, то Юденічем. Старі традиції державности загублені в вирі боротьби, нові — не витворені. Тільки за останні часи нібито помічається певний зворот в ідеології російської інтелігенції — в шуканні шляхів до збудування нової, третьої Росії. Ці шукання ще дуже неясні, несталі, боязкі... Чи приведуть вони до створення національної держави чи до переліцьовання старої державности?

Цього не знати... На це навіть важко сподіватися, поскільки й Англія й Франція й Америка спирають хоробливі устремління російської громадскости, поскільки вони знов уявляють Росію, як конгломерат народів.

Але поскільки є елементи нової російської державности — їх необхідно спирати, зміцнювати, бо — знов повторюємо — ми не вороги Росії, а її азійської державности — абсолютично-монархичної чи абсолютично-советської...

Ми однаково ршуче одкидаємо й Денікіна й Леніна. Й з ними ні за які обставини не примиримося. Й той і другий однаково не визнають нашої державности, вибореної вистражданої, збудованої на десятках тисячах жертв, на загибелі цвіту нашого народу. Від цього ми одмовитися не можемо, бо не тільки були-б зрадниками національної справи, але пішли-б проти волі народу, який проклямував, боровся і бореться за свою незалежність.

Революція знесла намул, який затемнював психіку й інтелігенції й нашого народу. Вона принесла нам національне „я“, свою культуру, свої традиції, свою психологію. Вона збудувала націю, свідому своїх задань... І нині ми вже Росію знаємо, як таку, як протилежність нашої країни, як державу, особу від нашої держави.

V.

Стара Росія вмерла... Вмерла назавжди. Й всякі спроби її реставрації — з чієго боку вони не виходили — засуджені на неповодження. Сучасна Росія вимирає...

За треттю Росію борються. Але досі не було успіху на боці тих, хто за неї бореться, бо, проголошуючи боротьбу в ім'я н.би-то треттньої Росії, думали й мріяли фактично за стару Росію, яка загинула без вороття.

І знов Росії немає — вона ще в перспективі. Й тому наші взаємовідносини з нею також в перспективі. А зараз у нас одна задача — борючися за власну незалежність, спирати ті елементи, котрі, дійсно, в стані вбудувати треттю Росію. З такими елементами ми можемо й повинні йти в контакт, але... як рівні з рівними, як вільні з вільними.

В боротьбі за нашу й їхню вольність!

Я в горі вже згадував, що в свідомості деяких груп російської інтелігенції яскраво зарісовується факт перетворення Росії на новий державний організм і необхідність рішучої зміни її дотеперішньої політики. А ось тому де-кілька ілюстрацій.

„Царська Росія похована й ніколи не воскресне — пише Петро Крапоткін, людина високої інтелігенції й освіти, старий революціонер російський. -- Майбутнє різних провінцій, з яких складалася держава, лежить на лінії великого союзу держав. Природні області різних частей цього союзу є зовсім ясні для тих з поміж нас, що обзнайомлені з історією Росії, її етнографією і господарським життям. Всякі спроби основні части колишньої царської Росії -- Фінляндію, Балтійські провінції, Литву, Україну, Грузію, Вірменію, Сибір і т. д. скупчити під одним центральним управлінням — є засуджені на неминучу невдачу. Майбутнє всього цього, що колись називалася царською Росією, лежить в державнім союзі незалежних одиниць. Тому було би в інтересі всіх, коли-б заходні держави заздальгідь заявили, що вони признають кожній частині колишньої Росії право на самовизначіння“...*)

Ідеалізуючи характер майбутніх взаємовідносин поміж новоутвореними державними формованнями, як „союз вільних громад і міст“, — п. П. Крапоткін, в суті річей, виходить з одного основного положення, що унормування життя на Сході зможе наступити лише тоді, коли Росія повстане, як сутонаціональна держава, й коли інші сутонаціональні держави будуть рівноправними одиницями в тому новому об'єднанні, яке має заступити стару царську Росію.

„Ми великороси й козаки — пише Б. Савинков **) — служники треттньої Росії, без обмежень

визнаємо право самовизначіння народів, право Ревеля, Київ, Тифлісу й др. улаштувати свою долю, як їм хочеться. Але й ми заздальгідь переконані, що вільна згода через Установчі Збори, поміж треттньою Москвою й Ревелем, Ригою, Київом і Тифлісом приведуть неодмінно до відбудовання загальними силами треттньої Росії“...

У Савинкова думка висловлена не так ясно, як у п. Крапоткіна. Вона відбиває на собі впливи дореволюційних інтелігентських абстракцій, того космополітизма, якому особливо служила російська інтелігенція. Р. Савинков мислить треттню Росію, як державу національностей, причому кожна національність може мати свої певні права, очевидно, на культурно-національне самовизначіння. Зрештою, його треття Росія мало чим має різнитися від Росії Денікіна, Керенського або Леніна, які всі говорили в більшій або меншій формі про самовизначіння, й не тільки говорили, а й де-що давали конкретно.

Але є здоровий момент в думці Б. Савинкова. Передумовою своєї треттньої Росії він все-таки становить право Київ вирішати свою долю, як йому хочеться. Це замаскована форма визнання тої ж суверенности українського народу. А звідси й послідовний вислід: раз Україна або Латвія або Естонія або Грузія мають стати незалежними державами, то, очевидно, Росія повинна зробитися національною державою, тою треттньою Росією, як й належить велика будуччина на Сході й повстання якої ми вітатимемо, як перемогу ідеї визволення народів.

Нова ідеологія набирає поволі собі прихильників. Старі традиції московської великодержавности ще дуже сильні й впливові. Але — за ними не стоїть життя; противно — воно розбиває у щент всю психологічну підвалину старої державности. В російській інтелігенції, як і в російському народі відбувається ґрунтовна зміна дотеперішніх настроїв, певна переоцінка цінностей, вислідом чого — ми певні — повстануть ті сили, що відбудують треттню Росію, національну московську державу й, нарешті, внесуть заспокоіння в розбурхану стихію національних пристрастей.

До цього йде, цього вимагає саме життя, бо за смливо сказаним „а“ — не можна сказати й „б“... Й в цьому — розв'язання російської проблеми.

Хочуть чи не хочуть Вільсон, Лойд Джордж або Мілеран, хочуть чи не хочуть ріжні російські групи — треття національна Росія мусить повстати, але побіч з нею повстануть також і інші національні держави. Іншої Росії бути не може, а коли й буде — не налагодиться в ній спокою й ладу, так необхідних для повернення спокою й ладу на Сході, а разом з цим і на цілому світі.

*) Крапоткін про Росію. „Гром. Думка“ № 201.

**) Р. Савинков. О „самостійности“ й „самостійниках“. „Свобода“ № 26.

I. Сапіга.

Де-скільки слів з приводу економічної політики на Україні.

„Ад гок ет аб гак“, такими словами можна окреслити нашу економічну політику за останні два роки.

Безпринципність, безплянність, безладність — ось характерні ознаки її.

Люде, котрі стояли на сторожі народнього горазду, були маркітантами. Випадковість була їх пляном, глупота була їх принципом, маріювання — їх порядком.

Хитання від маркітанства до лойдів, від військово-промислових комітетів до Червоного Хреста, від центральних закупочних комісій за кордоном до контрабанди, від монополій до вільної торгівлі, від натурального товарообміну до реквізиції, від націоналізації до приватної власності, — проходять червоною ниткою в діяльності наших урядів останніх двох років.

І, дійсно, Міністерство Фінансів, в руках якого спочиває вся економічна політика, — здавалось, — мало можливості застерегти державу бодай від банкруцтва, не говорючи вже про усталення бюджетової рівноваги.

Світова війна порушила бюджетову рівновагу в усіх майже воюючих державах, а тому не може бути й мови про цю рівновагу у нас на Україні.

Події шні йдуть в такій спосіб, що часто-густо змінюють ніками усталені відносини. Й економічну політику доводиться — „полєнс полєнс“ пристосовувати до цього підвищеного темпу життя.

Колісь Сполучені Штати виїшли з горожанської війни з непомірно великим державним боргом й майже без перспектив на майбутнє, проте вся остання їхня історія — це історія безупинного розвитку. Природні багатства цієї країни, сполучені з капіталами, що до неї плли широким струмком з закордону, переборолі всі початкові труднощі й в результаті — майже казковий промисловий зріст.

Сполучені Штати зрозуміли основний економічний принцип — значіння кредиту, й всю свою увагу звернули на розвиток діяльності банків.

А у нас? На протязі двох років — ні одного зїзду акціонерів банків, себто тих осіб, в руках кого знаходяться фактично і валюта, й заводи, й фабрики, в руках кого знаходиться кредит. Противно, протягом цього часу ми спостерігаємо припинення діяльності приватних банків і, особливо, земельного банку.

Широкий державний кредит не входив і не входить в обсяг діяльності нашого Міністерства Фінансів. Воно має свою особну мудрість — пошпрати кооперативи і давати їм великі допомоги без кінця.

Правда, — єсть ще другий спосіб забезпечення державного горазду — це накоплення в Державній Скарбниці золота. Але для цього необхідно йти иншими способами, ніж реквізиція обручок, ланцюжків і инших золотих річей, що була переведена в свій час у Києві нашим фінансовим генїем п. Борисом Маргосом.

Офіційльні економісти гадають, що можна відбудувати промисловість на Україні шляхом реклямування за кордоном наших природних багатств, або посилкою туди ріжних закупочних комісій, котрі, до речі кажучи, до цього часу нічого користного не зробили.

Вони цілком забули про приватну ініціативу, про дуже

значні приватні капітали, які маютья на Україні й які, при відповідному заінтересованню, можуть стати міцним фундаментом.

Ці капітали є до чого прик'астні.

Маємо вугілля, що чекає на розробку; маємо вовну — кількості і якості, як мало в котрій країні; безліч льну і коноплі; всякого гатунку шкіри; збіжжа, цукрові буряки, рибу, овочі й то в таких розмірах, що вистарчить і на своїх і на чужих. Наці металюброблюючі заводи чекають на господарів. Нані ліси дожидають тартаків. Ріжюманітні гатунок глини — цегельня і фабрик.

В гіркому стані знаходиться зараз й транспорт. Тут також дає себе почути брак приватної ініціативи, котра одна лише в силі відбудувати зруйноване транспортне господарство.

Чи-ж візьме приватія ініціатива в свої руки цю галузь, коли не має твердих засад в веденню загальної економічної політики. Думаю, що ні, й ось чому. З часу Директорського перевороту зананунала в керуючих колах помилка а, але уперта думка про необхідність націоналізації всіх приватних залізниць і почасти вона почала переводитися в життя. Треба знати, що найбільш залізньо-дорожних акцій було в закордонних банках та в руках великих капіталістів. Цілком ясно, що ні ці банки, ні ці капіталісти, котрі понесли втрати завдяки удержавленню приватних залізниць, не захочуть знову ризикувати своїми капіталами, а нові капіталісти, як всім відомо, не дуже охоче беруться за невідоме їм діло. Одже й тут треба осягнути довірря шляхом ясної недвозначної політики.

Ми повинні йти на Україну з ясним пляном, з ясними засадами економічної політики. Тут не може бути хитань. Держава не може піднести всього промислового життя, зруйнованого під час трьохлітньої війни, що проходила на її території. Не можуть його піднести й кооперативи. Доводиться звернутися за допомогою до приватних капіталів. А вони можуть прийти тоді, коли будуть їм дані гарантії, що нова економічна політика не залежить й не залежатиме від коливань загально-політичного курсу. Й ті політичні принципи, які проголошені в нашій передовій статті, — вони набирають ще більшого значіння, бо тільки послідовне переведення їх в життя може дати ці гарантії, бо політика й економіка — вони стоять в прямому звязку, бо одна опреділює другу. Або комуністичні ідеї, а тоді націоналізація й соціалізація, або демократичні ідеї, а тоді приватія ініціатива в усіх сферах господарчого життя.

Й Все инше — безсистемність, хаос, а значить — і бездержавність.

П. ПИЛИПЧУК.

О Г Л Я Д И.

I. Нарис світової політики.

Світова війна (1914—1918), що повстала в наслідок напружених до краю економічних, стратегічних і політичних відносин великих держав, мала закінчитись на думку кожної із них дефінітивним вирішенням в певному напрямку тих або инших справ.

Так, Росія ставила завдання: опанувати Галичину в цілях уникнення поширення українства, прилучити всі етнографічні землі польські, щоби

уникнути небезпечного сепаратизму, здобути Царгород і протоки. Німеччина, яка жила в останні десятиліття під гаслом „Дранг нах Остен“, мимо завдань чисто колонізаційного характеру, стреміла опанувати ближчий Схід і Меньшу Азію. Хлопоти з проведенням Багдадської дороги, заходи до колонізації Меньшої Азії, з завойованням можливого впливу на балканські Держави, здобуття для експльоатації Мезопотамії, найбогатшої в світі місцевості і, нарешті, вихід до Перської затоки — такі вона ставила собі цілі. Франція жила протягом останніх десятиліть одним тільки почуттям реваншу за Ельзас-Льотарингію, а також мріяла про гегемонію на ближчому Сході. Австрія, анектувавши в 1908 році Боснію і Герцеговину, навагалася зібрати і решту сербських земель, здобути ширшу морську зону, підпорядкувати собі Альбанію то-що. Що до Англії,—то й вона мала свої спеціальні інтереси, бо за останні п'ять років перед війною на морі у неї з'явився грізний противник, і не тільки на морі, а й в головніших її колонізаційних пунктах — в Персії і Індії і таким противником була могутня Німеччина.

Серед всіх цих плянів, аспірацій і комбінацій, які кожна держава старалась заздалегідь підготувати научно і обставити практично, в такій напруженій атмосфері пролунали 15 червня постріли в Сараєві—сигнал світової війни.

З перших же днів відзначилося дві коаліції, до яких в силу тих, чи інших міркувань приставали все нові і нові держави, коаліції, що мусіли розв'язати питання про всесвітню гегемонію: німецька і англійська. Перемога Німеччини мала значення поширення пруської системи на світ, себто торжество монархічного принципу; перемога Англії символізувала б, протилежно—торжество демократичного принципу.

Поскільки вже давно передбачалася можливість світової війни — великими державами наперед були продумані і вироблені всі можливі пляни з певною математичною точністю; але все робилось, розраховувалось при одній, як показав досвід, дуже непевній умові, що соціальні стосунки в цілому світі не будуть порушені, і то так в державах переможених, як в державах побідниць. Коли б і цей мент було узглядно, то можна напевно сказати, що може б не було й самої війни, або що вона мала б цілком інший перебіг і характер.

Війна, в якій вирішувалася доля всього світу, потрібувала кольосального напруження сил, великого згромадження матеріальних засобів, витрачання мільярдів грошей і т. д. і, розуміється, вона не могла скінчитися в 3—4 місяці, як це на її початку багатьом здавалось. Ідеали гуманності, ідеали визволення народів, які проголошувалися тою чи другою коаліцією, були лише прикриттям для їхніх імперіалістичних цілей. Так, з боку Центральних

держав спиралася ідея незалежної Польщі, а потім і України (для ослаблення російського кольоса), а з боку коаліції—незалежність народів так зв. тоді „лоскутної Імперії“—Австро-Угорщини.

Велика російська революція 1917 року зі своїми кличами була до певної міри поворотним пунктом в світовій війні. Стало ясно, що дуже скоро для Антанти зліквідується східний фронт і можуть захитатися інші фронти, бо війна не дає того, що для мас народів обіцяють дати гасла революції: „мир без анексій і контрибуцій на основі самовизначення народів“. Антанти стало загрожувати посилення Німеччини і тому вона мусила відшукати новий ресурс боротьби: таким стали Сполучені Штати Пів. Америки. По мірі того, як Росія виходила з арени світової війни, а Німеччина здобувала впливи на великих просторах України і Росії, протилежній стороні прийшлося пустити для перемоги, крім танків, літаків, гармат і інших технічних снарядів, ще й знаменитих 14 пунктів Вудро Вільсона. Принципи ті ніби несли з собою мир, волю всім народам, самоозначення, ніби то обцяли, що з війни не вийдуть держави переможені і держави переможці, а урівнені держави, об'єднані в „Союзі Народів“.

Здавлена блокадою на морі, оточена сталеним кільцем противників на суші, мусіла впасти Німеччина, прийняти 14 Вільсоновських пунктів, що мали ніби то й на думку Антанти становити платформу для миру. Австро-Угорщина також повинна була самовизначити свої народи.

Ідеали визволення Вудро Вільсона вже в Версальському договорі дістали великої поразки: Німеччина пізводиться до рангу другорядної держави, від неї одбираються всі колонії, береться під контроль промисловість, забирається майже весь військовий підводний флот і сила військового знаряддя; конфіскується торговельна флота, береться мільярдова контрибуція. Австро-Угорщини, як імперії, не стає, а на її грузах повстають Чехо-Словацьчина, Угорщина і Австрія, а решта земель відходить до Югославії, Польщі і Румунії. Болгарії забирають значну частину Македонії, яку ділять поміж Югославією й Грецією, а Турцію буквально кавалкують, утворюючи кільканадцять самостійних держав в Меньшій Азії...

Стара імперіалістична природа великих держав перемогла наївні принципи Вільсона — народи не тільки не дістали обіцяної волі, а, протилежно, опинилися ще в більш гіршому положенні, ніж то було раніше: до Італії одійшли славянські провінції, до Чехії—українські і мадярські, до Румунії—мадярські, болгарські й українські до Польщі — українські й німецькі, до Греції — болгарські. Мало того, цілком з'гнорувалися нові чинники—держави, що повстали на руїнах бувшої Росії.

Клемансові—здавалось, що заключивши такий вигідний для Франції мир,—справа порішена. Але

на ділі сталося інше: Версальський мир викликав велику опозицію і не тільки з боку покровджених народів. Поразка Клемансо під час виборів у президенти Франції—яскравий доказ цьому.

Дальніша політика Антанти — це послідовна ревізія і виправлення Версальського трактату. Всі конференції, які з того часу відбувалися, мали, головним чином, це на меті. З другого-ж боку ріжні держави так старі, як особливо держави поновосталі примушені були творити свою політику й шукати тих комбінацій, які забезпечували-б здобуту державність від всяких несподіванок.

Схід Європи, себ-то бувша російська імперія, як вже згадувалось в горі, не був предметом нарад і міркувань Версальського мирового конгресу. І коли на теренах Росії появились армії Колчака, Денікіна і Юденича, які йшли під гаслом Єдиної Росії, держави Антанти, що брали участь в цей час на мировій конференції в Версалі, визнали Колчака зверхньою тимчасовою владою Росії до Конституанти, тим самим облегчуючи собі розрішення російської прблеми, а значить і справи незалежності тих народів, які повстали на теренах бувшої Росії. Антанта помилилася... Розгром Денікіним Української Держави, його війна з Грузією, а потім ліквідація большевиками і Денікіна і Колчака і Юденича... В цей спосіб тільки не розв'язалась російська проблема, а ще й захитався нещирий мир, підписаний в Версалі... Захопивши Європейську Росію, большевики звернули свою увагу й на промислову Польщу, на нафтовий район — Баку, або Азербейджан, зв'язались з панісламистським полубольшевицьким рухом Кемаль-Паші й понесли гасло визволення до Персії і Індії, чим прикували до себе увагу Англії.

Перед великими державами, особливо, Англією, повстала реальна погроза, а над світом зависла перспектива нової війни... З цього моменту держави — побідниці починають йти вростіч, стараються ріжними шляхами забезпечити свої Версальські придбання. Находячись перед можливістю ширення большевизму в кольоніях, а також під впливом „Лабур Партай“, Англія вступає з большевиками в переговори зпочатку відносно полонених, потім — економічних питань а, нарешт, і політичних справ. Проводючи ці переговори Лойд Джордж, розуміється, не має на меті обстоювати інтереси малих народів. Перед ним стоїть одне завдання: примусивши большевиків перейти від комуністичної інвазії до творчої праці, він гадає тим самим розв'язати свої внутрішні труднощі: опріче неладу в старих і новопродбаних кольоніях, — для Англії має надзвичайне значіння й справа Ірляндії, котра від 1916 року перебуває в стані перманентного повстання.

Коли Англія, одержавши, очевидно, до того якусь згоду на певні концесії в Росії, і будучи не заінтересована особливо в відновленні нормального

життя в Росії провадить пертрактації з Каменевим і Красіним, її — спільниця Франція — додержується протилежної політики.

Франція ніяким чином не може згодитись, щоби існувало большевицьке правительтво в Росії, бо це рівнозначним було би для неї відмовленню від 20 мільярдів боргу, який був зроблений ще царським урядом, ослабленням, а може й знищенням її союзниці Польщі і зміцненням небезпечних німецьких аспірацій. З другого боку, Мілеран не знаходиться під таким впливом соціалістичних груп, як Лойд Джордж, а, значить, і в веденні загальної політики він має більш вільну руку. Цим і зясовується та надзвичайна, горячкова лехкість, з якою він визнав Врангеля і з якою, взагалі провадить свою антибольшевицьку лінію. Не можна не підкреслити, що Мілеран виключає з порядку денного українську проблему, рахуючи її за внутрішню справу самої Росії. Тут він зходить з Лойд Джоржом і коли й спотерігається якась ріжниця, то вона торкається форми, а не ества. Англія рахує, що українська квестія може стати об'єктом большевицького рішення, а Франція — справою Врангеля, як верховного управителя „південної Росії“...

Середня Європа: Чехо-Словаччина, Югославія, Румунія, — створені, або зміцнені ласкою Антанти намагаються, переборовши внутрішні труднощі, об'єднатись і спільно боронити забрані у Мадяр землі. Це об'єднання мало вилятися в Антанту „суї генеріс“: малу Антанту на Балканах.

Обкраяна договором у Найвіль Мадярщина має одине устремління: знову посідати ті території, які увіходили в її склад за довоєнні часи. Для того вона всякими способами старається побільшити своє військо.

Німеччина перебуває й досі під знаком пасивного саботажу дотичних її постанов Версальського трактату, що раз-по-раз являється темою зїзду антантських прем'єрів. Разом з цим, у внутрішньому життю Німеччини йде процес оздоровлення і зросту нації. Факт вибору до Конституанти лише двох комуністів, коли прийняти на увагу стартаківське повстання в березні ц. р., є явище першорядної ваги.

Австрія живе мрією з'єдинення з усією Німеччиною.

Вдроджена Польща, захоплена виключно справою оборони держави. Внутрішні розходження політичних груп майже зникли і все стало на оборону держави. Існування Уряду Витоса—Дашинського спричиняється до дальнішої демократизації Речіпосполітої й до повної втрати ендеками своїх впливів. Що до її міжнародної політики, вона йде по лінії союзу антибольшевицького й антинімецького.

Великі зміни зайшли в закордонній політиці Італії, й коли раніш це була держава, що разом

з Францією і Англією дала землі Німеччині й Австрії, нині з приходом до влади Джіоліті ніби має повстати знову тридержавний союз, який був заключений старанням Бісмарка ще за 30 років до світової війни.

Велика заатлантицька Республіка Зєдинених Штатів, здається, також зрезигнувала з 14 пунктів свого Президента слідом за Францією й Англією. Остання нота правительства Зєдинених Штатів до прем'єра Італії в справі російськ.й виходить з таких дивовижних засад, які ні в якій мрі не виправдуються реальним життям: ця нота заявила за єдиною Росією і проти всіх держав, що повстали на бувших її теренах, крім Фінляндії, Польщі і Врменії.

Серед пожеж, які бувають на Заході Європи, на її далекому Сході поволі й непомітно, але з дня в день зростає велика імперія Мікадо. Скористувавши з участі Зєдинених Штатів в світовій війні й їх евентуальним ослабленням, вона опанувала широкі простори Приамурщини, а також Китаю й являється тим чинником, який диктує свою волю на берегах Тихого Океану.

II. Нарис внутрішнього життя.

(Від 21 квітня до 21 серпня 1920).

В ніч з 21 на 22 квітня с. р. в Варшаві Українською Дипломатичною Місією був підписаний польсько-український договір, а 24 квітня військова конвенція.

25 квітня стало про це відомо в кам'янецькій українській і польській пресі, коли серед депеш пролунало ляконічне: „Польща визнала суверенність України“.

Разом з цим стало відомим, що польські війська перейшли в наступ по всьому українському фронтові.

26 квітня появилася друкована відозва Начальника Польської Держави, Й. Пілсудського, „до всіх мешканців України“: „на наказ мій війська Річипосполтої Польської рушили вперед, вступаючи глибоко в землі українські“.

27 квітня появилася відозва Головного Отамана Петлюри „до Народу Українського“.

28 квітня прибув до Кам'янця з Варшави в. о. Голови Ради Міністрів А. Лівницький (прем'єр Мазепа перебував цей час разом з армією ген. Павленка в запллі ворога).

Дні 29—30 квітня пройшли в переговорах і нарадах п. Лівницького з Кам'янецькою Національною Радою відносно цілого ряду державних справ, головнo-ж в справі організації Центрального Правительства. Громадські групи, що складають Національну Раду, зголосили готовність дати людей

для організації правительства, однак при певних умовах: негайне оголошення Конституції, скликання передпарляменту, відповідальність Правительства перед Передпарляментом, скасування Директорії і, нарешті, демісія каб.нету Мазепа. В результаті, osiąгнувши майже по всім пунктам згоди, в справі Правительства порішено було, що Мазепа номінально до свого приїзду — лишається прем'єром. Правительство поповнюється деякими представниками політичних груп (б. Міністри ес-ери здебільшого пішли на службу до большевиків) до менту, коли будуть опановані ширші терени і коли нарешті навязано буде звязок з громадянством Київів, Винниці і других великих міст.

1 травня Кам'янець урочисто зустрічає Головного Отамана Петлюру. Вітано Головного Отамана на двірці, по дорозі до університету, в університеті і, нарешті, ввечері в міському театрі. Належить одмітити блискучу промову Отамана Петлюри в університеті і головний абзац її: „державу мусять будувати люде з державно-творчою думкою і досвідом, а не дітлахи од політики, як то було ранійш“.

3 травня опубліковані були накази: про звільнення Мик. Ковалевського з посади Міністра хліборобства і Мазепа в д виконання обовязків Міністра внутршних справ, і про призначення п. М. Білінського Міністром внутршних справ, п. Стемковського — Міністром земельних справ, п. Холодного — Кер. Мін. Освіти, п. Пилипчука — Товаришем Міністра Шляхів з правом керування Міністерством Шляхів і п. Юзефського Тов. Міністра Внутршних справ.

5 травня прибув з заплля ворога п. Міністр Шляхів С. Тимошенко. Поповнене Правительство під головуванням А. Лівницького лагодиться до переїзду у Винницю, бо в Кам'янці не мало звязку зі звільненнями вже тоді великими просторами України, а через це ніяких розпоряджень зробити не могло.

Всіма справами на Україні, свіжо звільнений від ворога, керував Головний Ком'сар Лоський К. призначений на цю посаду 27 квіт. Перебував він в Рівному, а потім в Житомирі.

5 трав. Винниця урочисто зустріла Отамана Петлюру.

8 трав. польські і українські війська, переступаючи на Лівий Беріг Дніпра, заняли золотехий Київ.

13 травня Правительство опускає Кам'янець і переїздить в Винницю. Одержана відомість, що п. Мазепа найшовся в Могилеві Подільському і їде до Винниці.

Вся робота Правительства з 3 по 13 травня в Кам'янці полягала в підготовці законів, норм і способів побільшення доходів держави. За часів Мартоса не існувало прямих додатків зовсім.

Ріжні Міністерства, Внутрішніх Справ, Шляхів та Пошт і Телеграфів вислали своїх агентів для налагодження місцевих апаратів. На засіданнях Ради Міністрів, починаючи з 15 трав. головує п. Мазепа.

16 трав. Винницьке громадянство і Уряд У. Н. Р. приймають урочисто дорогого гостя, Начального Вождя Військ Польських, І. Пілсудського. Починаючи з дня приїзду Правительства до Винниці—сюди зїздиться сила української інтелігенції з ріжних кутків. Зворушуючі зустрічі розлучених друзів і знайомих, які уцілили від смерті...

Настрій піднесений...

17 трав. приїхали представники Київського громадянства і Київського Громадського Комітету: М. Синицький, Д. Коваль, Коліух, Ніковський, Садовський, Ковальський і інші.

18 трав. по ініціативі Києя скликається спільна нарада з представників Винницької Національної Ради, Громадського Комітету, громадян Кам'янецьких і членів Правительства.

Кияне інформують про большевизм на Україні, про його теорію і практику і про нищення українського національного руху і вказують шлях на майбутнє. (Ніковський і Коваль). Свіжо прибувший з закордону Ал. Ковалевський інформує про розлагаючу роботу еміграції, про „роботу Макаренка і Шевця“, критикує Уряди Мазепа-Мартоса і підносить ті гасла, які були поставлені Кам'янецьким організованим Громадянством.

На цілий ряд запитів ріжних ораторів і для вияснення думки Правительства виступає прем'єр Мазепа. Його характеристика роботи і умов роботи Уряду та перспективи, пересякнуті персональною пристрасстю, не зустрінули співчуття громадянства. І, хоча прем'єр і висловився, що „Правительство не подає і не подасть в одставку,“ одначе, після цапору громадських делегацій, мусів п. Мазепа в імені кабінету 22 трав. податись до демісії.

24 трав. Київське громадянство урочисто зустрінуло Головного Отамана.

25 трав. стає відомо, що Правительство пове буде складено в Києві.

26 трав. появилсь наказ Головного Отамана про призначення:

Головою Ради Міністрів В. Прокоповича,
Міністра Внутрішніх Справ О. Саліковського,
Міністра Закордонних Справ А. Ніковського,
Міністра Народнього Господарства Е. Архипенка,

Міністра Військових Справ В. Сальського,
Міністра Шляхів С. Тимошенка.

Міністра Пошт і Телеграфів І. Косенка.

Набрати повний склад Ради Міністрів в Києві не удається. Доповняється він в Винниці. До кабінету ввійшли додатково: А. Лівіцький, Мазепа, Безпалко, Стемпковський, обнявши пости Міністрів Юстиції, Земельних справ, Праці і Народнього Здоровля. Решту справ положено виконувати То-

варишам Міністрів, а то й директорам Департаментів. 4 червня призначений Хр. Барановський — Міністром Фінансів.

З роботи каб.нета Мазепа за час від 13 по 26 травня мусимо зазначити розроблення і ухвалення законів „Про Вище Військове Управління в У. Н. Р.“ і „Про Одноразовий Надзвичайний податок“, який начато було переводити в життя.

Малось на увазі широко поставити справу з владою на місцях і з поліпшенням нашої валюти, з регулюванням торгу й промисловости, але прийшов новий кабінет до власти...

Правительство Прокоповича довго готовило свою декларацію і нарешті 2 червня видало її.

Зміст її всім відомий, а поки Правительство готовилось і почало приступати до практичної і підготовчої праці, 8 червня почалась нагла евакуація Винниці.

З 8 по 12 червня правительственный апарат перебуває в Жмеринці: ще були тоді великі ілюзії повороту до Винниці.

10 червня Київ покинуто нашим і польським військом.

12 червня весь Уряд переїздить до Проскурова; разом з ним і Штаб 6-ої польської армії ген. Івашкевича.

З Проскурова часть державного апарату була отправлена в Кам'янець, а часть у Старокопчанів, а потім весь апарат було зібрано в Кам'янці.

Сам Уряд перебував до 2 червня в Проскурові. Тут в мент приїзду Міністра Фінансів п. Барановського... ухвалено Радою Міністрів для підняття наших фінансів приступити до продажі селянам казенних і иньших земель у власність. Остання засада формально послужила причиною демісії двох с. д. Міністрів Мазепа і Безпалка, які свою демісію мотивували великою заявою, видрукованою з газети „Вперед“.

27 червня державний центр перенесено з Проскурова до Кам'янця. Польські і українські війська держали лінію Комарівці-Бар-Могилів.

В Кам'янці справи пішли на гірше. Фронт зближався і зближався і, нарешті, 8 липня став по лінії Городок-Дунаєвці — Стара Ушиця. Кам'янецькі польські інституції протягом тижня евакуювалися. Команду над залогою Кам'янця прийняв полковник Петрів. З ночі 8 липня потягнулись евакуаційні обози українських установ на Галичину. В Кам'янці трохи перепочив од ріжних переїздів державний апарат, але не приступав до иньшої праці, крім складання, розроблення і переведення пляну евакуації.

Евакуацією керував Міністр Народнього Господарства п. Є. Архипенко.

11—12 липня Правительство і державний апарат розташувалися в Станиславові. Малось на увазі, що Правительство перебуватиме тут довший час.

Фронт йшов по Збручу. Ставка Головного Отамана містилась в Чорткові.

Але завдяки провокації 15 липня Правительство в ганебний спосіб було примушено залишити Станиславів і перенести свої установи в Західню Галичину.

Дорогою Стрий, Дрогобич, Самбір, Хирів, Перемишль, Ряшів докотився наш центр до Тарнова, де розташувався і перебуває досі.

За цей період згадаєм найважливіші моменти.

7 серпня між Правительством У. Н. Р. і Кубанським Краєвим Правительством заключено договір, в якому обі держави взаємно визнали одна другу.

В першій половині серпня, коли успіхи військові большевиків привели до передмість Варшави, коли в закордонній політиці ніби йшло „равненіє“ на большевиків, У. Н. Р. була видана знаменита нота до „Держав і Народів“, датована 3 серпня, хоча в пресі появилась значно пізнійш.

Цєю нотою Правительство У. Н. Р. твердо і рішучо заявило всьому світу, що „не хоче миру український народ, а хоче боротьби проти насильників. Не хоче миру той нарід, який довгі віки тільки й мріяв про мирну й спокійну працю на вільній українській землі“... „Яко репрезентант Українського Народу, Правительство У. Н. Р. на весь світ заявляє, що мир той і спокій на сході Європи, якого бажають Держави Антанги, наступить лише тоді, коли суверенний український народ матиме право на Українських Установчих Зборах вільно вирішити долю української землі — чи має бути Україна цілком незалежною і самостійною Державою, чи має об'єднатись з иньшими Державами в більші державні організми“...

З такою думкою приступає Правительство до тісного об'єднання з усіма державами, що повстали на руїнах бувшої Росії. Правительством У. Н. Р. бере живу участь на конференції балтійських держав в Ризі, виславши туди свого Міністра Внутрішніх Справ, Салковського.

Делегати У. Н. Р. представляють подібного роду меморіал на конференції в Спа.

Внутрішнє життя наше наповняється підготовчою працею по всім Міністерствам і душі наших людей опановує надія, що скоро будем на Україні.

Зараз відомо, що погром большевиків, який почався у воріт Варшави, продовжується.

I. С.

Нарис господарчого життя.

В Липську механичний промисел за останні часи почав оживлятися в значній мірі, завдяки подешевінню сирівців.

В Китаю завязалося Влоске товариство акційне з капи-

талом 10 мільонів доларів для будови залізничної лінії Тянь-Тшоу-Шіх-Хьян-Хюан, котра має сполучити лінію Тянь-Тшоу та Пекин-Ганкоу. Будова нової колії, довжиною 455 лі. (лі = 0,8144 км.) має тривати 3 роки.

Нові заклади Круппа. Фірма Фрідріх Крупп закупила в останні часи великі заклади „Гедвігсгітте“ під Верзеном в Надрейні з ціллю пристосування їх під великі сталеві заклади. Транзакція знаходиться в звязку з проєктованим каналом Рен-Моза-Скальда, котрий має проходити через зазначену місцевість.

В Румунії ціни на нафту декретом Уряду підвищені до 50 проц.

В Японії вартість річної продукції парцеляну і виробів каменних в префектурі Айхі упала з часів війни з 20 до 14 мільйонів і галузь цього промислу знаходиться в стані кризи, завдяки браку попиту як внутрі, так і зовні. Багатьом поважним фірмам грозить банкрутство. З огляду на загальний, викликаний надпродукцією, господарчий кризіс в Японії, фабріканти фарб сульфітових заклали синдикат. Ухвалено хвильово обмежити продукцію і рівночасно зложити великі фабрики фарб в Китаю.

В Америці випрацювання сталі в першому півріччю б.жучого року винесло 42,100.000 тон.

Уряд Французький заборонив вивоз льону і пряді льняної.

Криза хлібна в Австралії. По донесенням „Ді Огеїдж Деїлі Таймс“ Австралії загрожує брак пшениці. Країна перед двома роками мала клопоту з неможливістю вивозити хліб, — тепер примушена довозити до себе пшеницю по 20 шилінгів за бушель. Звичайно, ще в Австралії мається надміру пшениці, али йде вона на вивіз до Європи по 5—6 шилінгів за бушель. Останні живня були задовольняючі, але сподорічні осінні подають плохі види.

З Угорщини. Переговори про передачу залізниць державних французькому консорціуму продовжуються. Фінансісти французькі з тою цілю утворюють товариство акційне з капиталом 50 мільйонів франків. Контракт видержавлення залізниць — заключений на 90 літ з тим, що по улітку цього часу всі ці залізничні переходять без винагородження в руки держави. За це держава гарантує дивідент в розмірі 6 проц. річних.

Франція і Японія. Преса японська скаржиться на страти, які принесли японській торгівлі обмеження довозу в Францію. Японія експортувала до Франції: парцеляну, дерево будівельне, папір і вироби із паперу, пряжу бововяну, піря і вироби гумові, шкляні, тканину шовкову, забавки, капелюші з соломи і багато иншого.

Індійська продукція бавовняна, по урядовій статистиці виносить од 1 квітня 1919 до 1 січня 1920 р. 235,75 мільйонів фунтів.

Світовий тонаж. „Льонде Реджистр оф Шипинг“ дає цікаві данні про світовий тонаж під цю хвилю в порівнянні з роком — 1914.

Так, зменьшилося в Англії	781 тис. тон
Страти німецькі	4 міль. 716 „ „
Всього тонаж загубив	5 „ 497 „ „
Збільшилося в Сполуч. Штатах	10 „ 379 „ „
Збільшилося в других краях	3 „ 619 „ „
Всього тонаж збільшилося	13 „ 998 „ „

Таким робом світовий тонаж не тільки не зменьшився за ці часи, а навпаки, збільшився на 8,501.000 тон. В прямій залежності від цього фрахти сильно спадають і тому єсть певні данні сподіватися кризи морського транспорту.

Польські залізничні по данних Міністерства залізниць на кождих десятих кілометрів мають: паровиків 1,7; ваго-

нів особових 4,5, вагонів вантажових 46. Оказується, що польські залізниці розпоряджають менше, ніж половиною рухомого складу, потрібного для правильної експлуатації залізниць.

В Бельгії по статистичним правительственным даним продукція вугілля виносилася в квітні б. р. 190.750 тон (в квітні—1913 р.— 190 тис. тон); коксу 78 тис. тон (в квітні—1913 р.— 125 тис. тон); цементу 54 тис. тон (в квітні—1913 р.—73 тис. тон); сталі і заліза 122 тис. тон (в квітні—1913 р.—296 тис. тон).

Світова коркова продукція за 1919-20 р. виносить 120.353 тон. З чого Гішпанія продукує 70.467 тон, Португалія 60.986 тон, Алжир 18 тис. тон, Франція 11.500 тон, Італія 5.980 тон, Туніс 1.840 тон, Турція Європейська в кордонах 1914 року 1050 і Греція 920 тон.

В Англії в останніх тижнях зложено акцієне товариство „Сінтетик Емонек ен Петреїтс Кутд“ з капиталом 5 мільйонів фунтів стерлінгів. Товариство приступило до продукування амонію. Денна продукція виносить 100 тон, маються данні й потроїти. Фабрика працює по новійшій методі англійського техника Габера.

В Китаю в провінції Шансі американці відкрили залежі вугілля, котрі можуть на протязі 200 літ цілковито задовольняти потреби цілої земної кулі.

Вся передвоєнна торгівля німецька в Китаю перейшла в руки японські. Японці перейняли в свої руки всі німецькі торгові заклади; з окрема імпорту машин, приладів електричних, навію та иншого.

Місцеллянеа.

НАВКОЛО КОНСТИТУЦІЇ.

Питання про оголошення конституції Української Народньої Республіки вже давно перейшло в стадію свого практичного розв'язання. Як відомо, конституція Центральної Ради була скасована гетьманом Скоропадським. Трудовий Конгрес, обравши Директорію, нічого не сказав в справі конституції. В такий спосіб влада Директорії нічим не була обмежена й фактично була абсолютною владою. Це мало сумні наслідки так у сфері внутрішніх взаємовідносин, створюючи хаос в обсягові державного управління, як й в сфері міжнародних відносин, позбавляючи наш центр державно-правного характеру. Опозиційні партії — народня республіканська, самостійницька й соц.-федералістична — за часи урядування пп. Мартоса й Мазепи категорично настоювали на необхідності проголошення конституції. Але їхнї заяви не мали ніякого успіху. Тоді Всеукраїнська Національна Рада, ядро якої складають вищезгадані партії, вироблює проект конституції, який має незабаром явитися в друку. З другого боку, Правительство п. Прокоповича у своїй декларації приймає на себе зобов'язання виробити конституцію. В тій цілі була складена міжвідомствена комісія під головуванням п. Саліковського. Ця комісія вироблює проект тимчасового державного устрою на Україні й представляє його до Ради Міністрів. Представники Національної Ра-

ди протестують проти порушення Правительством своєї обіцянки й ще раз підкреслюють необхідність приступити до вироблення повної конституції. Як би воно було дал — не відомо, але, на щастє, в цей мент приїздить з Відня Міністр Закордонних Справ, п. А. Ніковський, який зазначає, що в закордонних колах інтересуються саме тим, чи є у нас конституція, чи такої немає. 30 серпня Рада Міністрів доручає п. Ніковському скласти комісію для вироблення проекту конституції.

Пан А. Ніковський формує комісію, яка приступає до своїх робіт в слідуєчому складі: А. Ніковський (голова комісії), М. Білнський (заступник голови), Ал. Ковалевський, І. Золотницький, П. Пилипчук, Ф. Хижняк, О. Безпалко, докт. Мишко, докт. С. Баран, М. Корчинський, В. Завадський, проф. Ейхельман, І. Кобза, І. Лина, Літвицький, П. Красний.

Комісія перевела загальну дискусію й виробила ряд засадничих точок, які повинні стати основою конституції: форма державного устрою, верховна влада, парламент, передпарламент, правительство, самоврядування, адміністрація, суд, оборона держави, власність, охорона праці, церков, національні меншости.

В ході роботи з складу комісії вийшли: пп. Безпалко, Красний й Кобза. А. К.

КАБИНЕТ МІНІСТРІВ І РАДА МІНІСТРІВ.

За останні дні в політичних і урядових колах жваво дебатується питання про організацію при Ставці Кабинету Міністрів, що обговорював би виключно питання політичної натури. В такому разі, Рада Міністрів обмірковувала б всі технічні питання. Проект не новий. Він був вже переведений в життя п. С. Остапенко. Нині, можливо, він має рацію постільки, поскільки Рада Міністрів вже не являється тим тілом, яким вона була на Україні. Правних міністрів залишилося дуже мало, а саме: Прокопович, премер-міністр; А. Ніковський — міністр закордонних справ; Є. Архипенко — міністр народного господарства; П. Красний — міністр жидівських справ; С. Тимошенко — міністр шляхів; І. Огієнко — міністр культів. Ціх шість осіб фактично й складають Раду Міністрів. Інших три міністри — Х. Барановський, А. Ливицький й І. Косенко „обретаються в нетях“: перший — здебільшого, в Берліні, другий — в Варшаві, третій — в Відні. Їх, як і інші вакантні міністерські портфелі, заступають заступники міністрів і керуючі міністерствами, причому иноді заступників і керуючих буває по декільки. Трудно определити правний склад Ради Міністрів, він дуже мінливий й фактично вона розбилася вже давно на дві частини: одна існує при Ставці, друга в Тарнові. З цього боку, існування Кабинету Міністрів, в склад якого увійдуть правні міністри,

має певну юридичну рацію. Що-ж до політичного боку справи—то п. В. Прокопович формував своє Правительство на діловому ґрунті для ділової роботи. Думаємо, що правні й неправні міністри однаково непокликані для ведення політики в широкому масштабі, бо за весь час еміграції для Ради Міністрів немає й не може бути ділової праці, а мусить вона вирішати виключно політичні питання.

В. Р.

КОНФЕРЕНЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ БАЛТІЙСЬКИХ ДЕРЖАВ.

Українська делегація на балтійську конференцію складалася з п. А. Саліковського, п. Добриловського й Франкфурта. Приїхала до Риги в приватному характері, бо Україна не входила в склад конференції. Було порушено питання про допущення представників України на наради конференції. Проти цього категорично висловилася Литва. Але після відповідних нот з боку нашого посла Кедровського до литовського правительства, представник останньої, докт. Шаул'с, вже не протестував що до вступу України в склад конференції. Надзвичайно прихильне відношення до України виявив п. Мейєрович, латвійській міністр закордонних справ.

Пленум конференції розбився на комісії: 1) політичну (до неї увійшли від українців пп. Саліковський й Кедровський); 2) економічну (Франкфурт і Добриловський); 3) юридичну (Конашинський, український консуль в Ризі); і 4) культурно-соціально (Саліковський).

Результат праць: визнання України з боку всіх держав, які входили в склад конференції, констатування необхідності найтіснішого зв'язку поміж цими державами й заключення певних економічних договорів.

Для керування всіма політичними справами в період розв'язання конференції обібрано Раду делегатів конферуючих держав; для розроблення економічних питань — Вищу економічну Раду конферуючих держав.

Слідуюча конференція має відбутися 15 грудня б. р.

П. П.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕС У ВІДНІ.

Де-кільки місяців тому повстав на еміграції проєкт скликання за кордоном Всеукраїнського конгресу, завданнями якого мають бути: 1) оборона прав українського народу на суверенність; 2) з'єднання державних і недержавних українських земель в суверенну соборну Україну в етнографічних межах; 3) охорона національних прав українського народу, де-б він не жив; 4) консолідація українських національних сил для спільної роботи; 5) допомога населенню й громадянству в нинішню тяжку хвилю; Програм праці конгресу намічено такий: а) дер-

жавно-правне становище Надніпрянщини, Галичини й Кубані; б) питання війни й миру на сході Європи; в) чорноморська спілка — Надніпрянська Україна, Галичина, Кубань, Дон; г) закордонна політика — відношення до Росії, Польщі й інших великих та малих держав; д) сучасні уряди на українських землях і відношення до них конгресу; е) внутрішнє становище українських земель — народне господарство, культурно-національні справи, санітарні умови, характер окупаційного режиму з боку адміністраційно-політичного; ж) військові справи; з) фінанси; і) становище української еміграції; к) військово-полонені.

Конгрес має працювати не більш 15 днів. Наприкінці — мусить бути обібрана Всеукраїнська Рада, яка й працюватиме поміж секціями конгресу. Перша сесія має розпочатися найпізніше — 15 жовтня.

Підготовчими справами керує Організаційний Комітет, в склад якого увходять: ген. Греків, Ф. Слюсаренко, М. Кушнір, Андр. Макаренко, Іван Макаренко, С. Шемет, В. Липинський, В. Оскілко, О. Мацюк, М. Кривецький й інші.

Склад конгресу: до Конгресу надсилають персонально кожна українська земля й колонії людей різних політичних напрямків. Надніпрянщина має дати коло 100 делегатів, Галичина — 15, Кубань — 10, Дон — 5, Закарпаття — 3, Буковина — 3, Бессарабія — 2, Східна Сибір — 5, Західня Сибір — 2, Туркестан, Поволжя й Передкавказзя — по 1-ому, Бразилія — 1, Канада — 2, З'єднані Штати Південної Америки — 9.

Очевидно, конгрес, наколи він дійсно має зібратися 15 жовтня, матиме характер об'єднання надніпрянської й надністріянської еміграції. Настрої й тенденції цієї еміграції дуже нездорові. Дуже трудно припустити, щоб вони — при обговоренні вищезазначених (й дуже дражливих) тем — не виявилася на конгресі. А в такому разі, перед цілим світом продемонструється повна дизгармонія в національних устремліннях різних груп. На нашу думку, скликання конгресу треба призначити на більш пізній термін, коли-б, дійсно, могли-б бути представники різних українських земель.

О. М.

ДЕМІСІЯ ПОЛК. САЛЬСЬКОГО.

Прохання про демісію полк. Сальського прийнято остаточно, що буде констатовано всіма колами українського громадянства з почуттям глибокого задоволення, бо за всю неупорядкованість військової справи — хаос в питаннях постачання, невдатна організація Генерального штабу, безсистемність праці всіх органів, залежних від військового міністра — полк. Сальський несе відповідальність в значній мірі. Коли б у нас був передпарлямент — полк. Сальський не утримався б так довго

на своєму посту. Тільки відсутність вільної трибуни дало йому змогу стояти зайвих декільки місяців на чолі військового діла. Ол. М.

ЗА ДЕРЖАВНИЙ СОЙМІ...

3 січня місяця 1919 року, коли було розв'язано Трудовий Конгрес, у нас не збиралося більше жадного законодавчого тіла. Два з половиною роки живемо в умовах повстанських. Виходять одні члени Директорії, приходять другі, змінюються Правительства, уходим з своєї землі, приходимо до неї, заключаємо різні договори—й все це йде по-за громадською думкою, поза впливовим колективом, що направляє і контролює державну політику.

З дня в день твердимо ми про необхідність скликання передпарляменту. Нам кажуть, що це буде недосконалий орган законодавства. Ми згоджуємося з цим, але відповідаємо: він все-ж буде удосконалішим, впливовішим і авторитетнішим від всякого іншого колектива, навіть Правительства. Він включатиме в свій склад представників партій, тих людей, які протягом трьох років витворили й виховали певні принципи, як і певні методи державного будівництва. Він включатиме також представників наукових, кооперативних, професійних організацій, як і представників звільнених територій.

Передпарлямент — його необхідно скликати вже через те, що парлямент може бути скликаний ще не скоро, доки не звільниться вся наша територія, а без правного органу, без народного представництва—не може бути й парляментаризму, того парляментаризму, який проголошено в урядових деклараціях, усяких заявах відповідальних чинників ет цетера.

Або правним шляхом або шляхом безправності. Або з Державним Соймом (передпарляментом) або без нього. Або в ім'я ладу й порядку або в ім'я хаосу.

Державний Сойм повинно скликати негайно, бо тільки він може бути правним господарем землі української, бо тільки він підготує ґрунт до приходу правного, повного, всеукраїнського парляменту. Ол. М.

ДРУЗІ ПОСВАРИЛИСЬ...

Відомо, що Правительство Прокоповича повстало в наслідок коаліції, коли й неюридичної, то фактичної, соціальних-демократів на чолі з п. Мазепою й Київським Громадським Комитетом на чолі з п. В. Прокоповичем—А. Ніковським.

Підчас формовання нового Правительства в другій половині травня місяця б. р.,—українська Народня Республіканська партія, група самостійників-соціалістів і група соціалістів-федералістів р'шучо висловилися за сформовання коаліційного ка-

бинету. В переговорах, які провадили представники соціальних демократів (Феденко й Ковальський) з представниками Народньої Республіканської партії (А. Ковалевський, Бротновський-Сивошапка й Золотницький), надто на нараді 19 травня 1920 року, з'ясувалося, що обидві партії стоять на ґрунті утворення коаліційного кабінету, причому народні-республіканці заявили, що проти кандидатури І. П. Мазепи у прем'єри вони нічого не матимуть, коли Центральний Комітет соціальних-демократів в окремій резолюції подасть мотиви, стверджуючі необхідність кандидатури п. Мазепи й основні постулати майбутньої діяльності нового кабінету І. П. Мазепи: скасування Директорії, негайне скликання передпарляменту, опублікування конституції, чесне виконання договору з Польщею.

Причому, представники народних республіканців підкреслили, що не претендують на свій вступ до нового Правительства, обіцяючи йому на ґрунті вищезазначеного програму, своє повне спертя.

Представники соціальних-демократів категорично запротестували проти останнього пункту й заявили, що без вступу народних республіканців до нового Правительства буде неможливе створення коаліційного кабінету, з чим делегати Народньої Республіканської партії й погодилися.

Це саме було заявлено п. Ал. Ковалевським і самому І. П. Мазепі в конференції, яка відбулася між ними 18 травня, як і Головному Отаманові С. В. Петлюрі, підчас спеціальної аудієнції 19 травня б. р.

Але Центральний Комітет соц.-дем. розбився на дві частини: одна висовувала на прем'єра А. М. Ливицького, друга—І. П. Мазепу. Погодження не було ніякого й тому 20 травня п. Мазепа подався до демісії, а Центр. Ком. ес-деків ухвалив передати ініціативу створення нового кабінету до Київського Гром. Комітету, а С. В. Петлюрі конкретно назвав 3 кандидатури на прем'єра: В. Прокоповича, А. Ніковського й А. Саліковського.

В цілях допомоги створенню нового, „ділового“ кабінету, до Києва виїхали пп. М. Єремій і С. Тимошенко, активні соціальні-демократи з групи А. Ливицького. Особливо допомагав створенню „ділового“ кабінету п. С. Тимошенко, справжній автор комбінації Прокопович-Ніковський.

Делегати Центрального Комітету Народньої Республіканської партії, пп. А. Ковалевський й М. Шилькрот 26 травня в Києві заявили С. В. Петлюрі протест проти тих способів, якими п. Прокопович формує свій кабінет, а 27 травня—й самому В. Прокоповичу.

Повернувшись до Винниці, делегати дали справоздання в справі формовання Правительства Центр. Комітетові, який одногосно ухвалив ухилитися від всякої участі в правительстві п. Прокоповича. Остаточно ця позиція була сформульована

в відомій резолюції Ц. К. від 1 червня, яка була видрукована в окремій відозві, а також в українській, польській і російській пресі.

30 травня у п. Алекс. Ковалевського появилися делегати Ц. К. соціаль - демократів, пп. О. Безпалко й Феденко, які заявили, що новий кабінет є порушенням коаліційности, на якому соц.-дем. продовжують стояти, що вони, соц.-дем., вважають необхідним введення до цього кабінету представників інших укр. демократичних партій й порушують цілий ряд пунктів для обговорення. Обміркувавши ці пункти й досягнувши певної згоди, соц.-дем. роблять диверсію, добиваючись усунення Стемиковського з посади Мін. Земельних Справ і введення ще своїх двох представників (О. Безпалки й І. Мазепи, oprіче С. Тимошенки й А. Лівницького) — і фактично перетворюють правительство п. Прокоповича на еседеко — есефовську коаліцію.

Але ця коаліція не була коаліційним правительством. Соц.-демократи це відчували й, особливо, відчували друге — вони в правительстві були підрядним чинником, який в той-же час давав моральне оправдання всій діяльності п. Прокоповича. Й в той час, як пп. А. Лівницький й С. Тимошенко вважали для себе можливим грати цю допомагаючу ролю, пп. Безпалко й Мазепа шукали зачіпки, щоб вийти з складу правительства, що їм і удалося зробити в Проскурові.

Але правительство п. Прокоповича продовжувало своє існування.

Нарешті, в середині вересня виникнула у соціальних-демократів ідея скликання в Станиславові партійної конференції, на яку приїхали пп. Мазепа, Безпалко, Матюшенко, Шадлун, А. Лівницький, С. Тимошенко й інші. Конференція ухвалила відкликати й інших соціальних демократів (С. Тимошенка й А. Лівницького) з правительства, але поки що не порушувати питання про організацію нового Правительства.

Посварилися...

Але чого хочуть соціальні демократи? Змни урядової політики — треба створювати нове правительство... Не поділяти цієї політики й уходити з свого-ж правительства, витвореного їхньою-ж політикою й їхніми адептами — це не є „чесність з собою“... За політику свого-ж Правительства треба мати мужність і відповідати.

Ми думаємо, що соц.-демократи не можуть допустити того положіння, щоб все Правительство звелось до трьох—чотирьох людей, які провадили-б всю справу в такий відповідальний мент (В. Прокопович, А. Н.ковський, Є. Архименко, І. Огієнко, П. Красний), полишивши цілий десяток важливих міністерств керуючим, в. о. керуючих, т. в. о. керуючих і інших ні за що невідповідальних людей.

Ми вважаємо, що це повне розбиття Правительства й його праці, надто на передодні переведення державного центру на Україну, є результат нещирого політиканства соц.-демократів, їхньої повної дезорієнтації й розпорошенности.

Це зміцнює позицію В. Винниченка, але не о це нам ходить. І думаємо, що не о це ходить і самим соц.-дем., які повинні, зрештою, сказати, чого вони хочуть, але не так, як вони казали у Винниці. Або утворюємо правомочне, сильне, коаліційне правительство, або... ми в праві виказати, щоб соц.-демократична група не зашкоджувала іншим групам йти до створення сильної влади.

Бо на часі стоїть саме це й тільки це основне, прокляте, але життєве питання нашої неустаткованої внутрішньої полтики.

В с е в. Р о з у м о в с ь к и й.

УКРАЇНСЬКИЙ БЛАКИТНИЙ ХРЕСТ.

23-го липня 1920-го року, далеко від Батьківщини, ініціативна група громадян, занепокоєна долею нашого козака-героя, вирішила на своїй нараді зоснувати Товариство „Українського Блакитного Хреста“.

21-го серпня б. р. відбулися Установчі Збори Товариства.

Товариство „Українського Блакитного Хреста“ відповідає цілям — аналогічних товариств в інших країнах, наприклад „Польському Білому Хрестові“, „Американському Жовтому Хрестові“ і, головним чином, допомагає воякові здоровому, в той час, як „Червоний Хрест“ в першу чергу несе поміч козакові хорому або раненому.

Українське громадянство цілком свідомо пішло на зустріч новому Товариству і щиро відгукнулося на заклик нести жертви для нашого козака.

Так, наприклад, Тульчинський Союз Споживчих Товариств офірував 400.000 гривень, а масова запись в члени Товариства поодиноких осіб обіцяє розц т цьому симпатичному ділу.

В склад Головної Упрани Товариства увійшли: Д-р І. Липа, як голова, дд. А. Ковалевський та К. Вротновський-Сивошопка — як заступники, інжен'р Ф. Кравченко, як скарбник та д. І. Мисик як секретарь.

Управа, тимчасовий осідок котрої є м. Тарнів, вже приступила до реальної праці: вислала перші кадри співробітників на фронт для організації похідних крамничок та культурно-освітньої справи, а також одночасово почало опікуватися зараз хорими та раненими вояками в м. Тарнові, Ряшеві та Кракові.

К. С.

Ціна примірника 20 Марок.